

Einladungsschrift zu der öffentlichen Prüfung

i m

Königl. Gymnasio zu Lissa. 1827.

PROGRAMMA NA POPIS PUBLICZNY

Królewskiego Leszczyńskiego Gimnazjum. 1827.

Zu der

öffentlichen Prüfung

der

Zöglinge des Königl. Gymnasii zu Lissa,

welche

am 26. 27. und 28. April 1827 in dem großen Saale des Lissaer Schlosses

wird gehalten werden,

ladet den

Durchlauchtigsten Kurator der Anstalt,

Herrn Fürsten Ordinaten von Sułkowski,

das hochgeehrte Ephorat,

die Aeltern und Angehörigen der Jugend, und überhaupt alle Gönner und
Freunde des Schulwesens,

ehrfurchtsvoll und ganz ergebenst ein

Dr. Johann Christoph v. Stöphasius,

Professor, Königl. Konsistorial- und Schul-Rath, Direktor des Gymnasii, ordinirter Geistlicher im
Ministerium der Evangelischen Unitäts-Gemeinden hieselbst, Mitglied der Gesellschaft der Freunde
der Wissenschaften zu Warschau und der gelehrten Gesellschaft der Universität zu Crakau.

Voran geht eine Abhandlung des Professors der Mathematik und Physik, v. Putnatski, über
die Delambri'schen Gleichungen aus der sphärischen Trigonometrie.

~~~~~
L i s s a ,   1 8 2 7 .

Gedruckt zu Glogau in der Neuen Günterschen Buchdruckerei.

POPIS PUBLICZNY UCZNIÓW

który w dniach 26. 27. i 28. Kwietnia r. 1827

w wielkiéy sali tuteyszego zamku odbywać się będzie,

Dostoynego Kuratora Gimnazyum J. O. Xiążęcia Ordynata

S z a n o w n y   E f o r a t,

Rodziców i Opiekunów młodzieży naszej.

i w ogólności wszystkich Przyjaciół szkół,

Dr. Jan Krzysztof Stoephasiusz,

Professor, Król. Radca konsystorski i szkolny, Rektor Gimnazyum, ordynowany Duchowny w Ministerjum ewangelickich tutejszych gmin Jednoty, członek Tow. Przyjaciół nauk w Warszawie i Tow. naukowego z Uniwersytetem Krakowskim połączonego.

Na początku Rozprawa zawierająca dowodzenie równań z Trygonometrii ku-
listy, pod nazwiskiem równań Delambra znanych, przez Putyatyckiego,
Professora Matematyki i Fizyki.

W LESZNIE 1827,

wyciśnięto w Głogowie w Nowej Xięgarni Güntera.

PODSZKOLNY UCZNIOW

Królewskiego Liceum Gimnazjum

W dniu 23. 12. 1897 r.

Wobec nas, podszkolnych uczniów

zostało uchwalone

Wobec nas, podszkolnych uczniów

SZKOLNY

Wobec nas, podszkolnych uczniów

Wobec nas, podszkolnych uczniów

42013.2

Dr Jan Krzyżakiewicz

Wobec nas, podszkolnych uczniów

Wobec nas, podszkolnych uczniów

W LUBKOWIE 1897

Wydruk w Głównym Urzędzie

Quum mihi ad haec conscribenda breve tantummodo temporis spatium ob res im-
provisas superesset, non tam de eo poteram cogitare, ut quid novi, aut nova
saltem methodo elaborati, proponerem, quam ut cum iis, qui subtiliori mathe-
seos teneantur studio, communicarem nonnulla, unde fructus possent percipere
haud poenitendos.

Celeberrimus Galliae Astronomus Delambre, in opere, 1807 edito,
quod inscribitur: *Connaissance des temps 1809*, usus est formulis tri-
gonometricis, quas Gaussius V.C. in opere praeclaro: „*Theoria Motus Corporum*
coelestium 1809“ tanquam novas et adhuc prorsus ignotas promulgavit sine
ulla demonstratione, et ad quaestiones magni in Astronomia momenti explicandas
prosperrimo adhibuit successu. Delambre autem in opere „*Connaissance*
des temps 1812“ aequationes illas, tanquam a semet ipso et inven-
tas et jam antea in lucem prolatas vindicavit sibi. Neque tamen hic quoque vir
doctus demonstratione aliqua usus est. In magno autem opere astronomico, Pa-
risiis 1814 typis exscripto, earundem aequationum in vol. Imo inde a pag. 161
— 163. ex aequationibus, sub nomine Analogiarum Neperi notis, demonstra-
tionem indirectam et calculis aliquantulum implicitam publicavit idem.

Johannes Sniadecki, Astronomus Universitatis Litterarum Vilmensis,
praeclaris scriptis non solum de patria, sed de toto orbe literato optime meritis,
primum illas aequationes ineunte anno 1811 in opere Gaussii conspexit, quarum
simplicitate et usu uberrimo ita est commotus, ut confestim id, quod desidera-
batur, demonstrationem ipsarum, quaereret, et ea, quae hac ex parte invenerat,
Academiae Scientiarum, quam vocant, Petropolitanae die 24. mensis Martii 1811.
aeque simpliciter ac diligenter vereque impertiret.

Ac hae quidem aequationes Delambri quum in nullis, quod sciam, com-
pendiis mathematicis, quibus in Scholis, iisque majoribus, uti solemus, compa-

reant, equidem eas ita, ut a Johanne Sniadecki illustratae sunt, hic in usum juventutis studiosae proponendi cepi consilium.

Nec vero ad verba expositio haec convenit cum Sniadeciana, propterea quod eos quoque, qui parum in mathesi versati sunt, respicere et adjuvare volui, quippe quorum causa plura inde ab initio repetenda ac veluti substruenda fuerunt. Tali modo ad ea, quae sequuntur, recte intelligenda nil nisi Trigonometriae planae, ut ajunt, cognitio requiritur. Idcirco calculum quoque integrum non solum in explananda prima quatuor Delambri aequationum, sed et trium reliquarum sum traditurus.

Inveniamus nunc aequationes, quae Trigonometriam sphaericam spectant, et ad demonstrationem formularum Delambri admodum sunt necessariae.

Sit nobis triangulum in superficie sphaerae ABC, centrum sphaerae sit in O; ductis radiis, OA, OC, OB, habebimus angulum solidum ad centrum sphaerae, tribus angulis planis AOB, AOC, et BOC complexum: arcus AB, AC et BC, (latera trianguli sphaerici) sunt mensurae horum angulorum, et anguli A, B, C in triangulo sphaerico nihil aliud sunt, quam anguli inclinationum planorum, in quibus anguli, angulum solidum ad centrum sphaerae constituentes, siti sunt.

In plano CAO ex puncto A erigatur perpendicularis ad radium sphaerae AO, fiat idem in plano BAO, prolongemus OC et OB, donec prima earum perpendicularem AD in D, altera vero perpendicularem AE in E secuerit, ergo AD erit tangens trigonometrica anguli AOC vel arcus AC, et simili modo AE, tangens anguli AOB vel arcus AB; OD secans arcus AC et OE secans arcus AB. Sed hic est notandum, angulum rectilineum DAE esse eundem cum angulo sphaerico A. (Legendre Geom. Prop. VIII. lib. VII.)

Ducamus rectam DE: erit

$$\overline{DE}^2 = \overline{AD}^2 + \overline{AE}^2 - 2AD \times AE \cos. A, \text{ et etiam}$$

$$\overline{DE}^2 = \overline{OD}^2 + \overline{OE}^2 - 2OD \times OE \cos. a. *) \text{ (Geom. Legendre Prop. 12 lib. III.}$$

ex his

$$\overline{AD}^2 + \overline{AE}^2 - 2AD \times \cos. A = \overline{OD}^2 + \overline{OE}^2 - 2OD \times OE \cos. a \quad \text{vel}$$

$$\text{tang.}^2 b + \text{tang.}^2 c - 2 \text{tang.} b \text{ tang.} c \cos. A = \text{sec.}^2 b + \text{sec.}^2 c - 2 \text{sec.} b \text{ sec.} c \cos. a$$

scribamus hanc aequationem alio modo, nempe

$$-2 \text{tang.} b \text{ tang.} c \cos. A = \text{sec.}^2 b - \text{tang.}^2 b + \text{sec.}^2 c - \text{tang.}^2 c - 2 \text{sec.} b \text{ sec.} c \cos. a.$$

*) Literis A, B, C, angulos, a, b, c, semper latera his opposita signabimus.

Pro radio sphaerae $\equiv 1$ exprimamus tangentes per sinus et cosinus, secantes per radium $\equiv 1$ et cosinus, aequatio sequentem induet formam

$$\frac{-2 \sin. b \sin. c \cos. A}{\cos. b \cos. c} = \frac{1 - \sin.^2 b}{\cos.^2 b} + \frac{1 - \sin.^2 c}{\cos.^2 c} - \frac{2 \cos. a}{\cos. b \cos. c}$$

sed $1 - \sin.^2 b = \cos.^2 b$, $1 - \sin.^2 c = \cos.^2 c$: hos valores substituamus prodibit

$$\frac{-2 \sin. b \sin. c \cos. A}{\cos. b \cos. c} = 2 - \frac{2 \cos. a}{\cos. b \cos. c} : \text{dividamus utrumque mem-}$$

brum per 2, multiplicemus per $\cos. b \cos. c$, et signa mutemus, obtinebimus

$$\sin. b \sin. c \cos. A = \cos. a - \cos. b \cos. c \quad \text{vel}$$

$$\left. \begin{aligned} \cos. A &= \frac{\cos. a - \cos. b \cos. c}{\sin. b \sin. c} \\ \cos. B &= \frac{\cos. b - \cos. a \cos. c}{\sin. a \sin. c} \\ \cos. C &= \frac{\cos. c - \cos. a \cos. b}{\sin. a \sin. b} \end{aligned} \right\} \quad (1)$$

si cum angulis reliquis B et C ejusdem trianguli sphaerici eodem procedemus modo. Hae tres aequationes sunt fundamentum totius trigonometriae sphaericae: ex illis enim Lagrange trigonometriam deduxit, quod et Sniadecki faciliiori modo fecit.

Quaeramus nunc rationem sinuum angulorum ad sinus laterum iisdem oppositorum. Scimus ex trigonometria plana

$$\sin. A = \sqrt{1 - \cos.^2 A}, \quad \sin. B = \sqrt{1 - \cos.^2 B}, \quad \sin. C = \sqrt{1 - \cos.^2 C}.$$

Ex aequationibus nuper inventis, pro $\cos.^2 A$, $\cos.^2 B$, $\cos.^2 C$ ponamus valores eorum ex aequationibus (1), habebimus

$$\sin. A = \sqrt{\left[1 - \left(\frac{\cos. a - \cos. b \cos. c}{\sin. b \sin. c} \right)^2 \right]}$$

$$\sin. B = \sqrt{\left[1 - \left(\frac{\cos. b - \cos. a \cos. c}{\sin. a \sin. c} \right)^2 \right]}$$

$$\sin. C = \sqrt{\left[1 - \left(\frac{\cos. c - \cos. a \cos. b}{\sin. a \sin. b} \right)^2 \right]}$$

$$\begin{aligned} \text{vel } \sin. A &= \sqrt{\left[\frac{\sin.^2 b \sin.^2 c - (\cos. a - \cos. b \cos. c)^2}{\sin.^2 b \sin.^2 c} \right]} \\ \sin. B &= \sqrt{\left[\frac{\sin.^2 a \sin.^2 c - (\cos. b - \cos. a \cos. c)^2}{\sin.^2 a \sin.^2 c} \right]} \quad \text{et} \\ \sin. C &= \sqrt{\left[\frac{\sin.^2 a \sin.^2 b - (\cos. c - \cos. a \cos. b)^2}{\sin.^2 a \sin.^2 b} \right]}. \end{aligned}$$

In quavis ita transformata aequatione quum pro $\sin.^2 a$, $\sin.^2 b$, $\sin.^2 c$ ponamus $1 - \cos.^2 a$, $1 - \cos.^2 b$, $1 - \cos.^2 c$, et quae ad quadratum sunt elevanda elevemus; tali modo in qualibet harum aequationum, quantitas, sub signo radicali posita, prorsus eadem prodibit, et erunt aequationes sequentes:

$$\begin{aligned} \sin A &= \sqrt{\frac{(1 - \cos.^2 a - \cos.^2 b - \cos.^2 c + 2 \cos. a \cos. b \cos. c)}{\sin. b \sin. c}} \\ \sin B &= \sqrt{\frac{(1 - \cos.^2 a - \cos.^2 b - \cos.^2 c + 2 \cos. a \cos. b \cos. c)}{\sin. a \sin. c}} \\ \sin C &= \sqrt{\frac{(1 - \cos.^2 a - \cos.^2 b - \cos.^2 c + 2 \cos. a \cos. b \cos. c)}{\sin. a \sin. b}} \end{aligned}$$

Quantitatem sub signo radicali positam signemus f . erit

$$\left. \begin{aligned} \sin A &= \frac{f}{\sin. b \sin. c} \\ \sin B &= \frac{f}{\sin. a \sin. c} \\ \sin C &= \frac{f}{\sin. b \sin. a} \end{aligned} \right\} \begin{array}{l} \text{vel quae} \\ \text{eadem} \\ \text{sunt ac} \end{array} \left\{ \begin{aligned} \frac{\sin. A}{\sin. a} &= \frac{f}{\sin. a \sin. b \sin. c} \\ \frac{\sin. B}{\sin. b} &= \frac{f}{\sin. a \sin. b \sin. c} \\ \frac{\sin. C}{\sin. c} &= \frac{f}{\sin. a \sin. b \sin. c} \end{aligned} \right.$$

Unde provenit

$$\frac{\sin. A}{\sin. a} = \frac{\sin. B}{\sin. b} = \frac{\sin. C}{\sin. c} \quad (2)$$

Restat, ut exprimamus cosinus laterum per cosinus et sinus angulorum.

Triangulo sphaerico nostro ABC circumscribamus triangulum polare (Geom. Legendri libr. VII defin. V et Prop. IX et X cum scholio) $A'B'C'$: notum est,

latera a', b', c' esse supplementa angulorum A', B', C' , et vice versa latera a, b, c supplementa angulorum A, B, C ; unde sequentes aequationes. originem ducunt

$$A = 180^\circ - a' \quad B = 180^\circ - b' \quad C = 180^\circ - c'$$

$$A' = 180^\circ - a \quad B' = 180^\circ - b \quad C' = 180^\circ - c: \text{ inde}$$

$$\sin. A = \sin. a' \quad \cos. A = -\cos. a' \quad \sin. a = \sin. A' \quad \cos. a = -\cos. A'$$

$$\sin. B = \sin. b' \quad \cos. B = -\cos. b' \quad \sin. b = \sin. B' \quad \cos. b = -\cos. B'$$

$$\sin. C = \sin. c' \quad \cos. C = -\cos. c' \quad \sin. c = \sin. C' \quad \cos. c = -\cos. C'$$

Hos valores in prima aequatione (1) substituendo obtinebimus

$$\cos. a' = \frac{\cos. A' + \cos. B \cos. C}{\sin. B' \sin. C'} \quad \text{ergo etiam}$$

$$\left. \begin{aligned} \cos. a &= \frac{\cos. A + \cos. B \cos. C}{\sin. B \sin. C} \\ \cos. b &= \frac{\cos. B + \cos. A \cos. C}{\sin. A \sin. C} \\ \cos. c &= \frac{\cos. C + \cos. B \cos. A}{\sin. A \sin. B} \end{aligned} \right\} \quad (3)$$

si in omnibus sub (1) aequationibus similiter substituamus.

Nunc nobis ex Trigonometria sphaerica nulla aequatio ad demonstrandas Delambri aequationes deest; sed progrediamur ad aequationes Cagnolii.

Prima aequationum (3)

$$\text{dat} \quad \cos. A = \cos. a \sin. B \sin. C - \cos. B \cos. C$$

haec utrimque per $\cos. a$ multiplicata transmutabitur in

$$\cos. a \cos. A = \cos.^2 a \sin. B \sin. C - \cos. a \cos. B \cos. C:$$

in primo aequationis nostrae membro pro $\cos. a$, substituamus valorem illius inventum ex prima aequatione (1), qui est

$$\cos. a = \cos. A \sin. b \sin. c + \cos. b \cos. c$$

haec apparebit sub forma

$$\cos.^2 A \sin. b \sin. c + \cos. A \cos. b \cos. c = \cos.^2 a \sin. B \sin. C - \cos. a \cos. B \cos. C$$

ponendo pro $\cos.^2 A$, $1 - \sin.^2 A$ itemque pro $\cos.^2 a$, $1 - \sin.^2 a$ talem ut sequitur induet formam

$$\sin. b \sin. c - \sin.^2 A \sin. b \sin. c + \cos. A \cos. b \cos. c = \sin. B \sin. C - \sin.^2 a \sin. B \sin. C - \cos. a \cos. B \cos. C:$$

in secundo hujus aequationis membro in termino secundo pro $\sin. B$ et $\sin. C$ ponamus valores eorum depromptos ex aequationibus (2), qui sunt

$$\frac{\sin. b \sin. A}{\sin. a}, \quad \text{et} \quad \frac{\sin. c \sin. A}{\sin. a},$$

postea delenda deleamus, obtinebimus aequationem

$$\sin. b \sin. c + \cos. A \cos. b \cos. c = \sin. B \sin. C - \cos. a \cos. B \cos. C. \quad (a)$$

Si reliquas aequationes (3) signatas eodem modo transformabimus, dabunt nobis sequentes

$$\sin. a \sin. b + \cos. C \cos. a \cos. b = \sin. A \sin. B - \cos. c \cos. A \cos. B \quad (b) \quad \text{et}$$

$$\sin. a \sin. c + \cos. B \cos. a \cos. c = \sin. A \sin. C - \cos. b \cos. A \cos. C \quad (c)$$

Hae tres aequationes (a), (b), (c) sunt Cagnolii, qui primus illas edidit; sed per longum tempus habebantur formulae, recreationibus mathematicorum servientes; posteriori tamen tempore usus earum in resolvendis problematibus astronomicis admodum complicatis innotuit.

Ex his tribus aequationibus deducemus aequationes Delambri.

Scimus ex trigonometria plana, esse

$$\cos. A = 1 - 2 \sin.^2 \frac{1}{2} A = 2 \cos.^2 \frac{1}{2} A - 1 \quad (\alpha) \quad \text{et} \quad (\text{Legendre Trig. § 20})$$

$$\cos. a = 1 - 2 \sin.^2 \frac{1}{2} a = 2 \cos.^2 \frac{1}{2} a - 1 \quad (\beta) \quad \text{quoque}$$

$$\cos. (B + C) = \cos. C \cos. B - \sin. B \sin. C \quad (\gamma)$$

$$\cos. (B - C) = \cos. B \cos. C + \sin. B \sin. C \quad (\delta)$$

Tam primum, quam secundum aequationis primae (3) membrum a radio $= 1$ subtrahamus, habebimus ex illa

$$1 - \cos. a = 1 - \frac{\cos. A + \cos. B \cos. C}{\sin. B \sin. C} \quad \text{vel}$$

$$1 - \cos. a = \frac{\sin. B \sin. C - \cos. B \cos. C - \cos. A}{\sin. B \sin. C}$$

inde pro $1 - \cos. a$ ex aequatione (β) ponendo $2 \sin.^2 \frac{1}{2} a$ obtinebimus

$$2 \sin.^2 \frac{1}{2} a \sin. B \sin. C = \sin. B \sin. C - \cos. B \cos. C - \cos. A \quad \text{vel}$$

$$2 \sin.^2 \frac{1}{2} a \sin. B \sin. C = - (\cos. B \cos. C - \sin. B \sin. C) - \cos. A$$

quod idem est ac

$$2 \sin.^2 \frac{1}{2} a \sin. B \sin. C = - \cos. (B + C) - \cos. A. \quad (\varepsilon)$$

Pro $\cos. a$ in aequatione. $1 - \cos. a = \frac{\sin. B \sin. C - \cos. B \cos. C - \cos. A}{\sin. B \sin. C}$

ponendo $2 \cos.^2 \frac{1}{2} a = 1$, obtinebimus facta, multiplicatione per $\sin. B \sin. C$, et transpositione, rite mutatis signis et posito pro expressione $\cos. B \cos. C + \sin. B \sin. C$, $\cos. (B - C)$, aequationem

$$2 \cos.^2 \frac{1}{2} a \sin. B \sin. C = \cos. (B - C) + \cos. A. \quad (\zeta)$$

Simili modo procedendo cum aequationum (1) prima

$$\cos. A = \frac{\cos. a - \cos. b \cos. c}{\sin. b \sin. c}$$

habebimus denuo duas aequationes sequentes

$$2 \sin.^2 \frac{1}{2} A \sin. b \sin. c = \cos. (b - c) - \cos. a \quad (\theta) \text{ et}$$

$$2 \cos.^2 \frac{1}{2} A \sin. b \sin. c = - \cos. (b + c) + \cos. a \quad (\eta).$$

Resumamus aequationem Cagnolii (a) et valorum inventorum ope conemur eam ad simplicissimam reducere expressionem, conservando nihilominus semper relationem trium laterum trianguli sphaerici cum angulis eisdem oppositis. Sit ergo haec aequatio

$$\sin. b \sin. c + \cos. b \cos. c \cos. A = \sin. B \sin. C - \cos. B \cos. C \cos. a:$$

in illa substituere possumus

$$1^o \text{ pro } \cos. A, \quad 2 \cos.^2 \frac{1}{2} A - 1, \text{ et pro } \cos. a, \quad 1 - 2 \sin.^2 \frac{1}{2} a$$

$$2^do \text{ - - } \quad 1 - 2 \sin.^2 \frac{1}{2} A \text{ - - - - } 2 \cos.^2 \frac{1}{2} a - 1$$

$$3^tio \text{ - - } \quad 1 - 2 \sin.^2 \frac{1}{2} A \text{ - - - - } 1 - 2 \sin.^2 \frac{1}{2} a$$

$$4^to \text{ - - } \quad 2 \cos.^2 \frac{1}{2} A - 1 \text{ - - - - } 2 \cos.^2 \frac{1}{2} a - 1$$

semper binos sumendo valores. Substituamus pro $\cos. A$, $2 \cos.^2 \frac{1}{2} A - 1$ et pro $\cos. a$, $1 - 2 \sin.^2 \frac{1}{2} a$; erit

$$\sin. b \sin. c + 2 \cos.^2 \frac{1}{2} A \cos. b \cos. c - \cos. b \cos. c = \sin. B \sin. C - \cos. B \cos. C + 2 \sin.^2 \frac{1}{2} a \cos. B \cos. C$$

vel loco $-\cos. b \cos. c + \sin. b \sin. c$, scribamus $-\cos. (b + c)$ et loco

$\sin. B \sin. C - \cos. B \cos. C$, $-\cos. (B + C)$, erit nostra aequatio

$$-\cos. (b + c) + 2 \cos.^2 \frac{1}{2} A \cos. b \cos. c = -\cos. (B + C) + 2 \sin.^2 \frac{1}{2} a \cos. B \cos. C:$$

$$\text{sed } \cos. b \cos. c = \cos. (b - c) - \sin. b \sin. c$$

utroque membro per $2 \cos.^2 \frac{1}{2} A$ multiplicato, prodit

$$2 \cos.^2 \frac{1}{2} A \cos. b \cos. c = 2 \cos.^2 \frac{1}{2} A \cos. (b - c) - 2 \cos.^2 \frac{1}{2} A \sin. b \sin. c, \text{ sed}$$

et pro $-2 \cos.^2 \frac{1}{2} A \sin. b \sin. c$ substituamus valorem ex (η) ,

quo substituto, in transformata Cagnolii aequatione ponemus pro $2 \cos.^2 \frac{1}{2} A \cos. b \cos. c$ valorem, $2 \cos.^2 \frac{1}{2} A \cos. (b - c) + \cos. (b + c) - \cos. a$ in membro primo; in secundo quoque pro $2 \sin.^2 \frac{1}{2} a \cos. B \cos. C$ ponemus $2 \sin.^2 \frac{1}{2} a \cos. (B - C) + \cos. (B + C) + \cos. A$, (quod prorsus eodem deducetur modo, quo deduximus valorem $2 \cos.^2 A \cos. b \cos. c$), obtinebimus

$$2 \cos.^2 \frac{1}{2} A \cos. (b - c) - \cos. a = 2 \sin.^2 \frac{1}{2} a \cos. (B - C) + \cos. A$$

vel transponendo $\cos. a$ et $\cos. A$, erit

$$2 \cos.^2 \frac{1}{2} A \cos. (b - c) - \cos. A = 2 \sin.^2 \frac{1}{2} a \cos. (B - C) + \cos. a.$$

Tum quia $-\cos. A = -2 \cos.^2 \frac{1}{2} A + 1$ et $\cos. a = 1 - 2 \sin.^2 \frac{1}{2} a$ erit post deletam utrimque 1, et factam dein divisionem per 2

$$\cos.^2 \frac{1}{2} A [\cos. (b - c) - 1] = \sin.^2 \frac{1}{2} a [\cos. (B - C) - 1]$$

sed $\cos. (b - c) - 1 = -2 \sin.^2 \frac{1}{2} (b - c)$, item $\cos. (B - C) - 1 = -2 \sin.^2 \frac{1}{2} (B - C)$, facta rite substitutione atque divisione per 2, signis mutatis, extractaque demum ex utroque aequationis membro radice, aequationem in lucem producemus

$$\cos. \frac{1}{2} A \sin. \frac{1}{2} (b - c) = \sin. \frac{1}{2} a \sin. \frac{1}{2} (B - C) \text{ et ex hac}$$

$$\frac{\sin. \frac{1}{2} (b - c)}{\sin. \frac{1}{2} a} = \frac{\sin. \frac{1}{2} (B - C)}{\cos. \frac{1}{2} A} \quad \text{I.}$$

et haec est prima aequationum Delambri.

Videamus, quasnam insuper reliquarum ope substitutionum pro $\cos. A$ et $\cos. a$ aequationes ex eadem ipsa aequatione Cagnolii, nempe:

$$\sin. b \sin. c + \cos. A \cos. b \cos. c = \sin. B \sin. C - \cos. a \cos. B \cos. C \text{ eliciemus.}$$

Pro $\cos. A$, sit $1 - 2 \sin.^2 \frac{1}{2} A$ et pro $\cos. a$, $2 \cos.^2 \frac{1}{2} a - 1$ erit

$$\begin{aligned} \sin. b \sin. c + \cos. b \cos. c - 2 \sin.^2 \frac{1}{2} A \cos. b \cos. c &= \sin. B \sin. C \\ + \cos. B \cos. C - 2 \cos.^2 \frac{1}{2} a \cos. B \cos. C \end{aligned}$$

quod est idem ac

$$\cos. (b - c) - 2 \sin.^2 \frac{1}{2} A \cos. b \cos. c = \cos. (B - C) - 2 \cos.^2 \frac{1}{2} a \cos. B \cos. C.$$

Quoniam $\cos. b \cos. c = \cos. (b - c) - \sin. b \sin. c$ et quoque

$$\cos. b \cos. c = \cos. (b + c) + \sin. b \sin. c$$

posterior accipienda est ut $\cos. (b - c)$ in transformata nostra aequatione tollatur;

$$\text{ergo } -2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos b \cos c = -2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos (b + c) - 2 \sin^2 \frac{1}{2} A \sin b \sin c$$

secundus autem terminus in secundo aequationis membro ut jam prius demonstravimus est aequalis $-\cos (b - c) + \cos a$ (9).

Nunc pro $-2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos b \cos c$ ponatur in primo transformatae aequationis Cagnolianae ejus valor, et erit

$$\cos (b - c) - 2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos (b + c) - \cos (b - c) + \cos a = \cos (B - C) - 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos B \cos C:$$

sicut paullo ante observavimus

$$\cos B \cos C = \cos (B + C) + \sin B \sin C, \text{ et quoque}$$

$\cos B \cos C = \cos (B - C) - \sin B \sin C$, sed prior expressio ad scopum nostrum est idonea, quae multiplicata per $-2 \cos^2 \frac{1}{2} a$ dabit

$$-2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos B \cos C = -2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos (B + C) - 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \sin B \sin C$$

hic pro secundo termino ponendus est ipsius valor ex (8), erit

$$-2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos B \cos C = -2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos [B + C] - \cos [B - C] - \cos A.$$

Sic inventum valorem $-2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos B \cos C$ ponamus in secundo aequationis Cagnolii membro, obtinebimus

$$\cos (b - c) - 2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos (b + c) - \cos (b - c) + \cos a = \cos (B - C) - 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos (B + C) - \cos (B - C) - \cos A$$

vel deletis delendis,

$$-2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos (b + c) + \cos a = -2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos (B + C) - \cos A$$

vel transpositis $\cos a$ et $-\cos A$ habetur

$$-2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos (b + c) + \cos A = -2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos (B + C) - \cos a$$

Nunc pro $\cos A$ ponamus $1 - 2 \sin^2 \frac{1}{2} A$, et pro $-\cos a$, $-2 \cos^2 \frac{1}{2} a + 1$ aequatio in hanc convertitur

$$-2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos (b + c) - 2 \sin^2 \frac{1}{2} A + 1 = -2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos (B + C) - 2 \cos^2 \frac{1}{2} a + 1$$

Deleamus unitates, mutemus signa, dividamus per 2, dissolvamus in factores, obtinebimus

$$\sin^2 \frac{1}{2} A [\cos (b + c) + 1] = \cos^2 \frac{1}{2} a [\cos (B + C) + 1];$$

sed $\cos(b+c) + 1 = 2 \cos^2 \frac{1}{2}(b+c)$ et $\cos(B+C) + 1 = 2 \cos^2 \frac{1}{2}(B+C)$
 fiat substitutio; erit

$$2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos^2 \frac{1}{2}(b+c) = 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos^2 \frac{1}{2}(B+C);$$

dividamus per 2 aequationem hanc, et extrahamus ex utroque membro radicem quadraticum, habebimus

$$\sin \frac{1}{2} A \cos \frac{1}{2}(b+c) = \cos \frac{1}{2} a \cos \frac{1}{2}(B+C)$$

$$\text{vel } \frac{\cos \frac{1}{2}(b+c)}{\cos \frac{1}{2} a} = \frac{\cos \frac{1}{2}(B+C)}{\sin \frac{1}{2} A} \quad \text{II.}$$

Adhuc in eadem aequatione Cagnolii

$$\sin b \sin c + \cos A \cos b \cos c = \sin B \sin C - \cos a \cos B \cos C$$

pro $\cos A$, $1 - 2 \sin^2 \frac{1}{2} A$, et pro $\cos a$ quoque $1 - 2 \sin^2 \frac{1}{2} a$, erit

$$\sin b \sin c + \cos b \cos c - 2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos b \cos c = \sin B \sin C - \cos B \cos C + 2 \sin^2 \frac{1}{2} a \cos B \cos C$$

quod idem est ac

$$\cos(b-c) - 2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos b \cos c = -\cos(B+C) + 2 \sin^2 \frac{1}{2} a \cos B \cos C$$

iterum, quamquam $\cos b \cos c = \cos(b+c) + \sin b \sin c$ et etiam

$$\cos b \cos c = \cos(b-c) - \sin b \sin c \text{ et simili modo}$$

$$\cos B \cos C = \cos(B+C) + \sin B \sin C \text{ et}$$

$$\cos B \cos C = \cos(B-C) - \sin B \sin C,$$

tamen, ut in nostra transformata aequatione, tam $\cos(b-c)$ in primo, quam $-\cos(B+C)$ in altero membro dispareant, pro $\cos b \cos c$ sumemus $\cos(b+c) + \sin b \sin c$, et pro $\cos B \cos C$, ponemus $\cos(B-C) - \sin B \sin C$, et erit

$$\cos(b-c) - 2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos(b+c) - 2 \sin^2 \frac{1}{2} A \sin b \sin c = -\cos(B+C) + \sin^2 \frac{1}{2} a \cos(B-C) - 2 \sin^2 \frac{1}{2} a \sin B \sin C;$$

sed jam superius demonstratum

$$-2 \sin^2 \frac{1}{2} A \sin b \sin c = -\cos(b-c) + \cos a \text{ et}$$

$$-2 \sin^2 \frac{1}{2} a \sin B \sin C = \cos(B+C) + \cos A;$$

substitutis valoribus pro $-2 \sin^2 \frac{1}{2} A \sin b \sin c$, et pro $-\sin^2 \frac{1}{2} A \sin B \sin C$ prodibit deletis delendis

$$-2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos(b+c) + \cos a = 2 \sin^2 \frac{1}{2} a \cos(B-C) + \cos A$$

transponendo $\cos a$, et $\cos A$ erit:

$$-2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos(b+c) - \cos A = 2 \sin^2 \frac{1}{2} a \cos(B-C) - \cos a$$

pro $\cos A$ sit $1 - 2 \sin^2 \frac{1}{2} A$, et pro $\cos a$ etiam $1 - 2 \sin^2 \frac{1}{2} a$; habebimus

$- 2 \sin^2 \frac{1}{2} A \cos(b+c) - 1 + 2 \sin^2 \frac{1}{2} A = 2 \sin^2 \frac{1}{2} a \cos(B-C) - 1 + 2 \sin^2 \frac{1}{2} a$
deletis unitatibus, peracta divisione per 2, et facta resolutione in factores, erit:

$$- \sin^2 \frac{1}{2} A [\cos(b+c) - 1] = \sin^2 \frac{1}{2} a [\cos(B-C) + 1];$$

vel ob $\cos(b+c) - 1 = -2 \sin^2 \frac{1}{2}(b+c)$ et $\cos(B-C) + 1 = 2 \cos^2 \frac{1}{2}(B-C)$
obtinetur, $2 \sin^2 \frac{1}{2} A \sin^2 \frac{1}{2}(b+c) = 2 \sin^2 \frac{1}{2} a \cos^2 \frac{1}{2}(B-C)$

dividendo per 2 et extrahendo radicem quadraticam fiet

$$\sin \frac{1}{2} A \sin \frac{1}{2}(b+c) = \sin \frac{1}{2} a \cos \frac{1}{2}(B-C);$$

$$\text{vel } \frac{\sin \frac{1}{2}(b+c)}{\sin \frac{1}{2} a} = \frac{\cos \frac{1}{2}(B-C)}{\sin \frac{1}{2} A} \quad \text{III.}$$

Denique in eadem aequatione Cagnolii

$$\sin b \sin c + \cos A \cos b \cos c = \sin B \sin C - \cos a \cos B \cos C$$

substituamus pro $\cos A$, $2 \cos^2 \frac{1}{2} A - 1$, et pro $\cos a$, $2 \cos^2 \frac{1}{2} a - 1$, haec aequatio abit in

$$\sin b \sin c + 2 \cos^2 \frac{1}{2} A \cos b \cos c - \cos b \cos c = \sin B \sin C - 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos B \cos C + \cos(B-C)$$

et ob $\cos b \cos c - \sin b \sin c = \cos(b+c)$, et iterum ob $\cos B \cos C + \sin B \sin C = \cos(B-C)$

habebitur,

$$- \cos(b+c) + 2 \cos^2 \frac{1}{2} A \cos b \cos c = \cos(B-C) - 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos B \cos C.$$

Quia autem $\cos b \cos c = \cos(b-c) - \sin b \sin c$, et quoque

$$\cos B \cos C = \cos(B+C) + \sin B \sin C$$

sicut jam superius observavimus, hinc pro $2 \cos^2 \frac{1}{2} A \cos b \cos c$ ponemus $2 \cos^2 \frac{1}{2} A \cos(b-c) - 2 \cos^2 \frac{1}{2} A \sin b \sin c$ et pro $- 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos B \cos C$, $- 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos(B+C) - 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \sin B \sin C$, erit:

$$- \cos(b+c) + 2 \cos^2 \frac{1}{2} A \cos(b-c) - 2 \cos^2 \frac{1}{2} A \sin b \sin c = \cos(B-C) - 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos(B+C) - 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \sin B \sin C;$$

sed iterum pro $2 \cos^2 \frac{1}{2} A \sin b \sin c$, et pro $- 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \sin B \sin C$

substituamus valores superius inventos nempe: $\cos(b+c) = \cos a$, et $-\cos(B+C) = -\cos A$ ex (9) et (8), habebimus,

$$2 \cos^2 \frac{1}{2} A \cos(b-c) - \cos a = - 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos(B+C) - \cos A$$

quod est idem ac,

$$2 \cos^2 \frac{1}{2} A \cos(b-c) + \cos A = - 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos(B+C) + \cos a$$

Nunc pro $\cos A$ sit nobis in hac aequatione $2 \cos^2 \frac{1}{2} A - 1$, et pro $\cos a$ etiam $2 \cos^2 \frac{1}{2} a - 1$, obtinebimus aequationem sub hac forma:

$2 \cos^2 \frac{1}{2} A \cos(b - c) + 2 \cos^2 \frac{1}{2} A - 1 = -2 \cos^2 \frac{1}{2} a \cos(B + C) + 2 \cos^2 \frac{1}{2} a - 1$
 seu deletis utrinque unitatibus, et peracta divisione per 2, factaque resolutione in factores, erit:

$$\cos^2 \frac{1}{2} A [\cos(b - c) + 1] = -\cos^2 \frac{1}{2} a [\cos(B + C) - 1]$$

posito pro $\cos(b - c) + 1$, $2 \cos^2 \frac{1}{2} (b - c)$, et pro $\cos(B + C) - 1$,
 $= 2 \sin^2 \frac{1}{2} (B + C)$, erit:

$$2 \cos \frac{1}{2} A \cos^2 \frac{1}{2} (b - c) = 2 \cos^2 \frac{1}{2} a \sin^2 \frac{1}{2} (B + C)$$

divisio utroque membro per 2 et extracta in utroque membro radice quadratica erit aequatio

$$\cos^2 \frac{1}{2} A \cos \frac{1}{2} (b - c) = \cos \frac{1}{2} a \sin \frac{1}{2} (B + C) \quad \text{vel}$$

$$\frac{\cos \frac{1}{2} (b - c)}{\cos \frac{1}{2} a} = \frac{\sin \frac{1}{2} (B + C)}{\sin \frac{1}{2} A} \quad \text{IV.}$$

Si reliquas aequationes Cagnolii eodem prorsus modo ad simplicissimas expressiones reduceremus, quaelibet earum denuo quatuor aequationes inter tria latera et totidem angulos nobis suppeditaret, et sicut ex prima obtinuimus

$$\frac{\sin \frac{1}{2} (b - c)}{\sin \frac{1}{2} a} = \frac{\sin \frac{1}{2} (B - C)}{\cos \frac{1}{2} A} \quad \text{I,} \quad \frac{\cos \frac{1}{2} (b + c)}{\cos \frac{1}{2} a} = \frac{\cos \frac{1}{2} (B + C)}{\sin \frac{1}{2} A} \quad \text{II,}$$

$$\frac{\sin \frac{1}{2} (b + c)}{\sin \frac{1}{2} a} = \frac{\cos \frac{1}{2} (B - C)}{\sin \frac{1}{2} A} \quad \text{III,} \quad \frac{\cos \frac{1}{2} (b - c)}{\cos \frac{1}{2} a} = \frac{\sin \frac{1}{2} (B + C)}{\cos \frac{1}{2} A} \quad \text{IV,}$$

$$\frac{\sin \frac{1}{2} (b - a)}{\sin \frac{1}{2} c} = \frac{\sin \frac{1}{2} (B - A)}{\cos \frac{1}{2} C} \quad \text{V,} \quad \frac{\cos \frac{1}{2} (b + a)}{\cos \frac{1}{2} c} = \frac{\cos \frac{1}{2} (B + A)}{\sin \frac{1}{2} C} \quad \text{VI,}$$

$$\frac{\sin \frac{1}{2} (b + a)}{\sin \frac{1}{2} c} = \frac{\cos \frac{1}{2} (B - A)}{\sin \frac{1}{2} C} \quad \text{VII,} \quad \frac{\cos \frac{1}{2} (b - a)}{\cos \frac{1}{2} c} = \frac{\sin \frac{1}{2} (B + A)}{\cos \frac{1}{2} C} \quad \text{VIII,}$$

$$\frac{\sin \frac{1}{2} (a - c)}{\sin \frac{1}{2} b} = \frac{\sin \frac{1}{2} (A - C)}{\cos \frac{1}{2} B} \quad \text{IX,} \quad \frac{\cos \frac{1}{2} (a + c)}{\cos \frac{1}{2} b} = \frac{\cos \frac{1}{2} (A + C)}{\sin \frac{1}{2} B} \quad \text{X,}$$

$$\frac{\sin \frac{1}{2} (a + c)}{\sin \frac{1}{2} b} = \frac{\cos \frac{1}{2} (A - C)}{\sin \frac{1}{2} B} \quad \text{XI,} \quad \frac{\cos \frac{1}{2} (a - c)}{\cos \frac{1}{2} b} = \frac{\sin \frac{1}{2} (A + C)}{\cos \frac{1}{2} B} \quad \text{XII.}$$

et hae sunt aequationes Delambri, quarum demonstrationem exponere mihi proposueram.

Fig. I

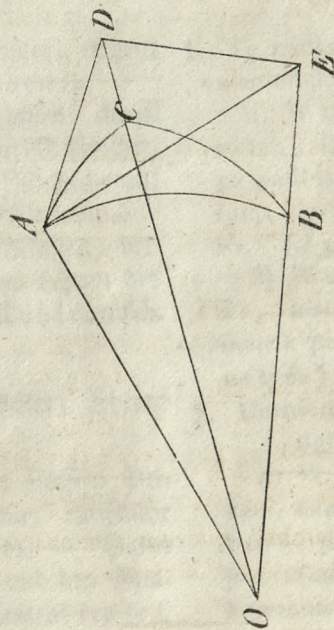
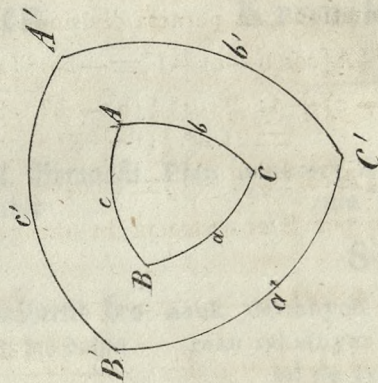
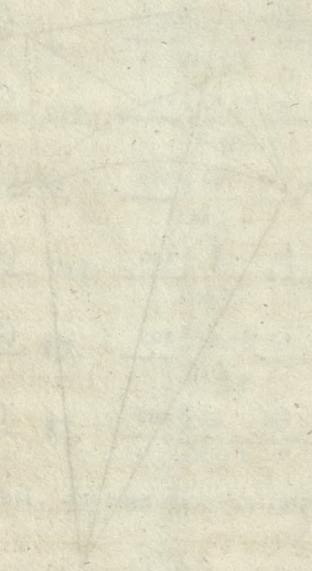
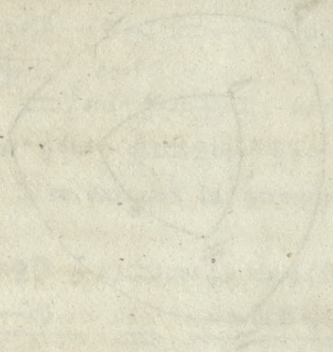

Fig. II

Schulnachrichten.

Kronika Szkoły.

Die Lehrverfassung des Königl. Gymnasii
ergiebt sich aus folgender

Uebersicht

des öffentlichen Unterrichtes während des
Schuljahres von Ostern 1826 bis dahin
1827.

Plan naukowy Król. Gimnazjum wyka-
zuje następujący

S p i s

nauk dawanych publicznie w zeszłym
roku szkolnym od Wielkanocy 1826,
aż do tym czasu 1827.

Religionslehre

1. für die evangelischen Schüler, erteilt vom Prediger Schiedewitz.
  - a) In den drei obern Klassen: christliche Religions- und Kirchen-Geschichte, nach eigenen Hefen, mit Rücksicht auf Niemeyers Lehrbuch. (2 St. wöch.)
  - b) In den drei untern Klassen, derselbe Lehrer: Geschichte und Lehren des Neuen Testaments, nach Kohlrausch. (2 St. wöch.)
2. Für die katholischen Schüler, Lehrer: Kaplan Jarosch.
  - a) In den combinirten Klassen Prima, Secunda und Tertia: christliche Sittenlehre, nach Weber. — Dann die Lehre von der Gnade und den Gnadenmitteln bis zum Sacrament des heil. Abendmahls, nach Dnymus. (2 St. w.)

Nauka Religii.

1. Tę naukę dawał uczniom wyznania ewangelickiego, Pastor Schiedewitz.
  - a) W trzech klassach wyższych, historią religii i kościoła chrześcijańskiego podług własnych poszytów, odwołując się jednak do dzieła Niemeyera. (2 godz. na tydz.)
  - b) W trzech klassach niższych Tenże, historia i nauka nowego Testamentu podług Kohlrauscha. (2 godz. na tydz.)
2. Uczniom katolickim dawał naukę religii X. Kapelan Jarosz.
  - a) W trzech klassach wyższych razem, nauka chrześcijańska podług Webera, potem nauka o łasce i środkach pozyskania onéyże, aż do sakramentu komunii S. podług Onyma. (2 godz. na tydz.)

b) In Quarta und Quinta, derselbe Lehrer: die Lehre von den Werken der Erlösung bis zum Priesteramte Jesu. (2 St. d. W.)

c) In Sexta, ebenfalls Herr v. Jarosch: Glaubens- und Sittenlehre, nach dem Diöcesan-Katechismus, verbunden mit der Erzählung der alten Geschichte, (ebenfalls 2 St. d. W.)

b) W IVtęy i Vtęy klassie Tenże: nauka o odkupieniu aż do Kapłaństwa Jezusa. (2 godz. na tydz.)

c) W klassie VI-tęy także X. Kapł Jarosz nauka wiary i moralności podług katechizmu Dyecezyalnego, połączona z historią starego Testamentu. (2 godz. w tyg.)

Gesang-Unterricht.

Lehrer Fleischer.

1. In der theoretischen Klasse (für künftige Theologen und Schullehrer) seit Michaelis 1826: allgemeine Tonkunde — Akkordelehre (von dem consonir. Grund-Akkord), nach eigenen Heften. (1 St. w.)

2. Erste Singklasse.

a) 1ste Abtheilung, abwechselnd mit der 2ten: Ausführung größerer, mehrstimmiger Gesänge. (1 St. w.)

b) Zweite Abtheilung, abwechselnd mit der ersten: — Kleinere mehrstimmige Gesänge. (1 St. wöch.)

3. Elementar-Klasse.

Erste Begriffe der praktischen Tonkunde, bis zur Ausführung kleiner ein- und zweistimmiger Gesänge. (1 St. w.)

Nauka Spiewania.

Nauczyciel Fleischer.

1. W klassie teoretyczney (dla przyszłych teologów i nauczycieli) od S. Michała 1826: powszechnie zasady spiewu — nauka o akordach (o akordzie fundamentalnym zgodnym) podług własnych poszytów. (1 godz. w tyg.)

2. Iwsza klasa Spiewania.

a) Oddział 1szy naprzemian z 2gim, wykonywano spiewy większe kilkogłosowe. (1 godz. w tyg.)

b) Oddział 2gi, mniejsze kilkogłosowe spiewy. (1 godz. w tyg.)

3. Klasa początkowa.

Pierwsze zasady nauki praktyczney spiewania, aż do wykonywania mniejszych jedno lub dwagłosowych pieśni. (1 godz. w tyg.)

Erste (oberste) Klasse.

Ordinarius: Prof. Dr. Dütschke.

I. Sprachen.

A. Lateinische Sprache.

Lehrer: 1) der Direktor.

Im Sommerhalbenjahre: Cicero's Brutus, in 2 St. wöch. erläutert. Dann: die Gefangenen des Plautus, für die Abiturienten allein, (2 St. d. W.) Lateinische Eryübungen, ebenfalls 2 St. d. W. — Im Winterhalbenjahre: Cicero's Oratt. in Catil. (2 St. wöch.), nebst Uebungen im Interpretiren, und Disputiren in Lateinischer Sprache.

2) Prof. Cassius.

Im Sommerhalbenjahre: Tacit. histor. I. 1 — 35. (2 St. wöch.) Im Winterhalbenjahre: Cicer. de Oratore I. 1 — 30. (2 St. wöch.) Stylübungen: Extemporalia und häusliche freie Ausarbeitungen. (2 St. d. W.)

3) Prof. Dr. Dütschke.

Horaz, Od. II. 1 — 14 u. IV. 10 — 15.; ferner: Epist. I. 19, 20 u. II, 1. (2 St. w.) — Od I. u. III. zur Priv. Lect. — Metrische Uebungen. (1 St.) — Außerdem im Sommer mit den Abiturienten ausgewählte Oden des Horaz. (2 St. w.)

B. Griechische Sprache.

Lehrer: 1) der Direktor.

Im Sommerhalbenjahre: mit den Abiturienten: Prometheus des Aeschylus in Lateinischer Sprache interpretirt. Im Winterhalbenjahre: mit den übrigen Primanern: Fortsetzung der vom Ober-lehrer Mater n angefangenen

K l a s s a I.

Ordynaryusz Prof. Dr. Dütschke.

I. J ę z y k i.

A. Język łaciński.

Nauczyciel: 1) Dyrektor.

W połroczu latowem. Cic. Brutus w 2ch godz. na tydz. Captivi Plauta (wylaczenie dla Abiturientów) 2 godz. w tyg. — Cwiczenia stylowe (dwie godz. w tyg.) — W połroczu zimowem Cicerona mowy przeciw Katylinie 2 godz. na tydz. Cwiczenia w ustnem tłumaczeniu i objaśnianiu autorów 1 godz. w tyg. Dysputy w jęz. łac. 1 godz. w tyg.

2) Prof. Cassius.

W połroczu latowem: Tacit. hist. I. 1 — 35 (2 godz. w tyg.) W połroczu zaś zimowem Cic. de Oratore I. 1 — 30 (2 godz. w tyg.) Cwiczenia stylowe, extemporalia i wolne wypracowania w domu. 2 godz. w tyg.

3) Prof. Dütschke.

Horacyusz Od. II. 1 — 14 i IV. 10 — 15. dalej Epist. I. 19, 20. II., 1. (2 godz. w tyg.) Cwiczenia metryczne (1 godz. w tyg.) Procz tego z Abiturientami w połroczu latowem Ody Horacyusza podług wyboru. (2 godz.)

B. Język grecki.

1) Nauczyciel: Dyrektor.

W połroczu latowem z Abiturientami Aesch. Prometheus po łacinie wykładano. W połroczu zimowem zresztą uczniów téj klasy, ciąg dalszy zaczęty przez Naucz. wyż. Materna tragedyi Antigone Soph. oraz zasady me-

Tragödie: „Antigone“ des Sophokles, nebst Grundzügen der Griechischen Metrik, besonders in Rücksicht auf die Chöre. Dann des Demosthenes's Philippica prima, lat. interpretirt. (2 St. wöch.)

2) Prof. Cassius.

Im Sommer: Herodot, Lib. VII. Cap. 1 — 28. (2 St. wöch.) — Syntax: De temporibus, modis et participiis, nach Buttmann und Matthia, nebst Schreibübungen, in Extemporalien und häuslichen Exercitien. (2 St. w.) Außerdem im Sommerhalbenjahre mit den Abiturienten: Plato's Alcib. I, 1 — 32. (2 St. w.) Zur Priv. Lect. Odys. IX. und Theoph. Char.

3) Oberlehrer Matern:

Im Sommer-Semester: des Sophocles Antigone 1 — 622. ed. Erfurdt.

Im Winter-Semester: Syntax (Lehre von den Modis), verbunden mit Exercitiis extem. und häuslichen Styl-Übungen. (2 St. wöch.)

C) Hebräische Sprache. Lehrer: der Direktor.

Uebertragung ausgewählter Davidischer Psalme, zuvörderst ins Deutsche, dann auch ins Lateinische und Griechische. — Übungen im Uebersetzen aus dem Deutschen ins Hebräische. (2 St. wöch.)

D) Polnische Sprache. Lehrer: Poplinski.

Erklärung des Gedichts: Sztuka rytmotworcza Dmóchowski. (Anfangs eine, späterhin zwei St. wöch.) — Declamations-Übungen, abwechselnd mit schriftlichen Aufsätzen und Extemporalien. (Anfangs zwei, in der Folge eine St. wöch.) — Außerdem im Sommerhalbenjahre für

tryki greckiey a szczegolniey chorów. Potém Demosth. Philippica Ima po łac. tłumaczono. (2 godz. na tydz.)

2) Prof. Cassius.

W półroczu latowem. Herod. Lib. VII. c. 1 — 28 (2 godz. w tyg.) Nauka o składni: *de temporibus, modis et participiis* podług Buttmanna i Matthiae z czém łączono ćwiczenia w pisanu, *extemporalia* i *exercitia* w domu (2 godz. w tyg. — Procz tego w półroczu latowem z Abiturjentami Platona Alcib. I. 1 — 32. (2 godz. na tydz.)

3) Nauczyciel wyż. Matern.

W półroczu latow. Antigone Soph. 1 — 622. ed. Erfurdt. W półroczu zimowem składnia o trybach, łącząc oraz ćwiczenia domowe i extemporalia. (2 godz. w tydz.)

C. Język hebrajski.

Nauczyciel: Dyrektor.

Tłumaczenie kilku Psalmów Dawida najprzod na niemiecki jęz. potem na łaciński i grecki. Cwiczenia w tłumaczeniu z niemieckiego na hebrajskie. (2 godz. w tyg.)

D. Język polski. Nauczyciel Poplinski.

Wykładano Sztukę Rymotwórczą Dmóchowskiego z początku w jedną, później w dwóch godz. na tydz. Declamacye i wypracowania domowe, oraz extemporalia naprzemian, najprzod w dwóch, a później w jednej tylko godzi. Procz tego w półroczu

die Abiturienten) Lectüre ausgewählter Bruchstücke der klassischen Schriftsteller, kursorisch; und schriftliche Uebungen. (2 St.)

E. Deutsche Sprache. Prof. Dr. Dütsche.

Uebersicht der Deutschen Literatur nach Heinsius Teut. IVter Thl. bis zum 16ten Jahrh. (1 St.) — Erklärung prosaischer Fragmente in Böllig's Handbuch 4tem Bande. (1 St.) — Styl-Uebungen, in freien Ausarbeitungen, wechselten mit Declamations-Uebungen. (1 St. d. W.)

F. Französische Sprache.

Lehrer: Steck.

Geschichte der Französischen Literatur nach Motty, (1 St.), abwechselnd mit Lectüre der Bruchstücke in Ideler's Handbuch. (1 St.) — Vollständiger Kursus der Grammatik nach Le Teiller, verbunden mit Recension der zu Hause verfaßten Aufsätze.

II. Wissenschaften.

A. Mathematik. Prof. v. Putnatycki.

a) Algebra: Figurirte Zahlen. — Arithmetische Progressionen höherer Ordnung. — Theorie der Gleichungen aller Grade, bis zur Auflösung der Gleichungen durch Näherung, nach Lacroix; ferner: Permutationen, Combinationen, Variationen, binomischer und polynomischer Lehrsatz für alle Arten von Exponenten, nach Brandes. (2 St. wöch.)

b) Geometrie. Stereometrie, nach Legendre. (2 St. wöch.) — Im Sommer das VII. u. VIII. Buch für die Abiturienten besonders. (2 St.)

latowem z Abiturientami czytano i tłum. wyjątki z różnych autorów, przetem ćwiczenia stylowe.

E. Język niemiecki. Profess. Dr. Dütschke.

Rys krótki literatury niemieckiej według Heinzyusza, Teut. IV. aż do wieku 16go. (1 godz.). Wyjaśnianie prozaicznych wyjątków z Poelitz'a tom. IV. (1 godz. wtyg.) Cwiczenia stylowe, mianowicie wypracowania wolne i deklamacye naprzemian. (1 godz. w tyg.)

F. Język franuzuki. Nauczyciel Steck.

Historia literatury francuzkiey według Pana Motty. (1 godz. w tyg.), razem z czytaniem wyjątków z Idelera (1 godz.) — Cały kurs grammatyki według Le Teiller, połączony z recenzyą w domu wypracowanych ćwiczeń.

II. Umiejętności.

A. Matematyka. Prof. Putyatycki.

a) Algebra liczby wielo postaciowe, progressye arytmetyczne wyższych rzędów — teoria równań wszystkich stopni, aż do rozwiązania równań przez przybliżenie według Lacroix: dalej przestawy, zestawy, zestawy z przestawami, teoria binomu i polynomu na wykładniki wszelkiego rodzaju według Brandesa. (2 godz. natyg.)

b) Geometrya. — Stereometrya według Legendra (2 godz. w tyg.) W półroczu latowem Ks. VII i VIII dla Abiturjentów. (2 godz. w tyg.)

B. Physik. Derselbe.

Dioptrik, Farbenlehre, Statik und Mechanik, nach Fischer's Lehrbuch der Naturlehre. (2 St.)

C. Geschichte: Oberlehrer Matern:

Im Sommer-Semester Geschichte des Mittelalters bis auf die Kreuzzüge; im Winter-Semester (nach Haacke's Lehrbuch) Fortsetzung bis auf die Reformation. (2 St.)

D. Philosophie: der Direktor.

a) Logik — die Lehre von Begriffen, Urtheilen und Schlüssen (1 St. wöch.)

b) Archäologie — über Kunstgeschichte und Antike — (einmal in zwei Wochen).

c) Encyclopädie und Methodologie (für die Abiturienten, am Ende eines jeden Semesters.)

III. K ü n s t e.**A. Zeichenkunst (combinirt mit der zweiten Klasse) — Zeichenlehrer Arndt.**

Zeichnen aller Theile des menschlichen Körpers, der Antiken nach Kopien und Gypsabgüssen, und der Naturgegenstände mit perspectivischer Beleuchtung; ferner: Anatomisches Zeichnen, nach Desfer, und ganzer Figuren mit Beleuchtung, nach Preussler, abwechselnd mit Zeichnung verschiedener Naturgegenstände.

Zweite Klasse.

Ordinarius: Professor Cassius.

I. Sprachen:**A. Lateinisch. Prof. Cassius.**

Im Sommer-Semester: Cic. ep. fam. neun Briefe aus dem Jahre 709, im

B. Fyzyka. Tenze.

Dyoptryka, nauka o kolorach, statyka i mechanika podług Fischera. (2 godz.)

C. Historia. Naucz. wyż. Matern.

W półroczn. latowem historia średniego wieku aż do wojen Krzyżowych; w półroczu zimowem (podług Haake) ciąg dalszy, aż do Reformacji. (2 godz.)

D. Filozofya. Dyrektor.

a) Logika. Nauka o pomysłach, sądach i syllogizmach. (1 godz. w tyg.)

b) Archeologia, historia sztuki i antyków. (raz w dwa tyg.)

c) Encyklopedia i metodologia dla Abiturjentów przy końcu każdego półroczu.

III. S z t u k i.**Rysunki 1ma połączona z 2dą. Nauczyciel Arndt.**

Rysowanie wszystkich części ciała ludzkiego, antyków podług kopii i figur gipsowych, oraz i przedmiotów natury ze światłem — dalej rysunki anatomiczne podług Oesera i figur całych ze światłem podług Preusslera, nakoniec rysowano rozmaite przedmioty podług natury.

K l a s s a II.

Ordynaryusz Prof. Cassius.

I. J ę z y k i.**A. Laciński. Prof. Cassyusz.**

W półroczu latowem Cic. ep. ad. fam. dziewięć listów z roku 709: w półr.

Winter-Semester: 12 Br. aus d. J. 709 u. 710. (2 St. w.)

Virgili Aen., im Sommer-Semester: X, 1 — 510, im Winter-Semester: X bis zu Ende u. XI, 1 — 340. Livius XXV 1 — 30. (2 St.) — Styl-Uebungen: Extemporalia und häusliche Exercitien nach Döring's IVtem Cursus, auch freie Ausarbeitungen in Groß-Secunda, (im Sommer 2 St., im Winter 1 St.) — Prosodie und Metrik, mit beständigen Uebungen im Scandiren und rhythmischen Lesen. Zu häuslichen Arbeiten: Deutsche Prosa mit Lat. Phraseologie (im Ganzen 1 St.) Zur Priv. Lect. Jul. Caes. B. C.

B) Griechisch — Prof. Cassius.

Homer's Odyssee, im Sommer: Lib. IX. v. 370 bis zu Ende; im Winter Lib. X ganz (2 St.) — Xenoph. Anab. im Sommer: Lib. III. Cap. 1 — 3; im Winter: Lib. III. Cap. 4, 5, und Lib. IV Cap. 1 u. 2, ins Lateinische übertragen, (2 St.) — Syntax, verbunden mit Styl-Uebungen, letztere nach Günther's Anleitung (2 St.)

C) Hebräisch: Im Sommer: der Direkt.; im Winter: Oberlehrer Matern.

Grammatik: Elementar- und Formenlehre, nach Gesenius (§. 1. bis 90.) — Lectüre und Erklärung der ersten Abschnitte im Lesebuche von dems. Verf. (2 St.)

D) Polnisch. Lehrer Poplinski.

Aus der Literatur-Geschichte: von der Fabel, Idylle, Satyre, Elegie, Ode und vom Epos, mit Declamationen ausgewählter Stücke dieser Dichtungsarten.

zimowem dwanaście listów. z r. 709 i 710 (2 godz.) W półroczu latowem Virg. Aeneis. X. 1 — 510; w zimowem X. aż do końca i XI. 1 — 340. Livius XXV, 1 — 30. (2 godz.) Na ćwiczenia stylowe, extemporalia i ćwiczenia domowe podług Döringa kurs IV. przytem i wolne wypracowania w oddziale Iszym (lat. 2 godz. w tyg. a zim. 1 godz.) Prozodya i metryka, połączona z ciągłym ćwiczeniem w skandowaniu i czytaniu rytmicznem. Na ćwiczenia domowe proza niemiecka z frazeologią łacińską. (1 godz.)

B. Grecki. Prof. Cassius.

Odyssea Homera w półroczu latow. lib. IX, 370 aż do końca, w zimowem lib. X. (2 godz.) — Xenoph. Anab. wlecie lib. III. c. 3. w zimie zaś lib. III. cap. 4, 5. i lib. IV, 1. 2. na łaciński język tłumaczono. (2 godz. w tyg.) Nauka składni połączona z ćwiczeniami stylowymi: ostatnie podług Günthera. (2 godz.)

C. Hebrayski latem Dyrektor, zimą P. Matern.

Grammatyka: pierwsze porządki podług Gezeniusza aż do §. 90. Czytanie i objaśnianie pierwszych rodzajów z wypisów tegoż autora (2 godz.)

D. Polski. Nauczyc. Popliński.

Z historyi literatury: o bayce, sielance, satyrze (nayobszerniéy), elegii, odzie i o wierszu bohater'skim, oraz deklamacya piękniejszych wyjątków z

(2 St. w.) — Styl-Übungen: Aufsätze in der Klasse und zu Hause. (1 St.)
 E. Deutsch. Prof. Dütschke.

Erklärungen der Stücke: 10 — 40 in Pölig's Handbuch 2tem Kursus. — Styl- und Declamations-Übungen (im Ganzen 3 St. wöch.).

F. Französisch: Lehrer Steck.

Lectione und Uebersetzung des Handbuches von Motty, verbunden mit grammatischer Analyse. — Grammatik nach Le Teiller. — Styl-Übungen; Aufsätze zu Hause, (im Ganzen 2 St. wöch.)

II. Wissenschaften.

A. Mathematik: Prof. v. Putyatycki.

a) Algebra. Summierung arithmetischer und geometrischer Progressions-Reihen der ersten Ordnung, nach Lorenz; Permutationen, Combinationen und Variationen u. s. w., bis zum binomischen Lehrsatz für jeden Exponenten, nach Brandes. (2 St. wöch.)

b) Geometrie. Ebene Trigonometrie, die Lehre von der Lage der Ebenen und von den Polyedern nach dem V. und VI. Buche der Elemente von Legendre. (2 St. wöch.)

B. Physik. Derselbe.

Die Lehre vom Magnet, von der Electricität, von der Wärme und von der Luft, nach Fischer's Lehrbuch. (2 St. w.)

C. Geschichte. Oberlehrer Matern.

Römische Geschichte, im Sommer, nach Dictaten, bis auf Cäsars Tod; im Winter, nach Galletti's Lehrbuch der alten Staatengeschichte, bis auf den Untergang des abendländ. Reichs. (3 St.)

rozmaitych gatunków poezyi (2 godz.)
 Na ćwiczenia stylowe: wypracowania wolne, oraz extemporalia. (1 godz.)

E. Niemiecki. Prof. Dr. Dütschke.

Objaśniano wyimki 10 — 40 z Pölitza kurs II. Cwiczenia stylowe i deklamacye, (ogółem 3 godz.)

F. Francuzki. Nauczyc. Steck.

Czytanie i tłumaczenie dzieła P. Motty razem z rozbiorem grammatycznym — grammatyka podług le Teiller. — Na ćwiczenia stylowe zadawano wypracowania łatwe do domu. (2 godz. na tydz.)

II. Umiejętności.

A. Matematyka. Prof. Putyatycki.

a) Algebra. Dodawanie arytmetycznych i geometrycznych progressyi pierwszego rzędu podług Lorenza; przestawy, zestawy i zestawy z przestawami i t. d. aż do teoryi binomu o każdym wykładniku, podług Brandesa. (2 godz.)

b) Geometria. Trygonometria prostokreślna, nauka o położeniu płaszczyzn i o wielościanach, czyli V. i VI. księga podług Legendra. (2 godz.)

B. Fizyka. Tenże.

Nauka o magnesie, elektryczności, ciepłiku i o powietrzu podług Fiszera. (2 godz. w tyg.)

C. Historia. Naucz. wyż. Matern.

W półroczu latowem historia rzymska podług dyktatów, aż do śmierci Cezara; w zimowem zaś podług Galletiego historia starożytna aż do upadku państwa zachodniego. (3 godz. wt.)

III. K ü n s t e.

- A. Zeichenkunst, siehe erste Klasse.
 B. Tonkunst, siehe oben Seite 14.

Dritte Klasse.

Ordinarius: Oberlehrer Matern.

I. Sprachen.

A. Lateinisch:

a) Professor Cassius.

Im Winter: Prosodie nach Zumpt, mit eigenen Zusätzen, und von Zeit zu Zeit Uebungen im Zurechthstellen versetzter Hexameter. (1 St. wöch.)

b) Oberlehrer Matern:

Lectüre im Ovid: im Sommer Metam.

XIII, 399 — 575 u. 722 — 897; XIV, 154 — 290. im Winter: XIV, 581 — 608, 805 — 851, XV, 1 — 407 und 431 — 478. (2 St. wöch.) Prosodie im Sommer. (1 St. wöch.)

c) Lehrer Ciechanński.

Lectüre in Cäsar de B. G. im ganzen Lehr-Cursus Lib. VI, VII und VIII, 1 — 40, verbunden mit grammatischer Analyse. (2 St.) — Syntax nach Zumpt, de temporibus et modis. (2 St.). — Exercitia zu Hause: Groß-Tertia nach D ö r i n g' s Cursus II. §. 63 — 98; Klein-Tertia nach Cursus I. §. 43 — 66; außerdem Extemporalia (im Ganzen 1 St. wöch.)

B. Griechisch. Oberlehrer Matern.

Grammatik—Etymologie, nach Buttmann's Schulgr., ganz, mit Ausnahme der Dialektverschiedenheiten, (2 St. wöch.)

III. S z t u k i.

- A. Rysunki, zob. klasa I.
 B. Spiewanie, zob. wyżéy p. 14.

K l a s s a III.

Ordynariusz: Naucz. wyż. Matern.

I. J ę z y k i.

A. Laciński.

a) Prof. Cassius.

W półroczu zimowem Prozodya podług Zumpta, którą nauczyciel własnymi dodatkami uzupełniał i od czasu do czasu ćwiczenia praktyczne zadawał, mianowicie tak nazwane *versus turbatos*. (1 godz.)

b) Nauczyc. wyż. Matern.

W półroczu latowem Owid Metam. XIII, 399 — 575 i 722 — 897. XIV, 154 — 290: w zimowem zaś XIV, 587 — 608, 805 — 857. XV, 1 — 407 i 431 — 478. (2 godz. na tydz.) Latem 1 godz. prozodyi.

c) Nauczyc. Ciechański.

Czytał Cezara przez cały rok. lib. VI, VII, i VIII 1 — 40 i łączył oraz rozbiór grammatyczny. (2 godz.) Składnia podług Zumpta *de temporibus et modis*. (2 godz.) Ćwiczenia w domu w oddziale Iym podług Doeringa kurs II. §. 63 — 98, a w oddziale 2gim kurs Iy §. 43 — 66. Prócz tego extemporalia (wszystko w 1éy godz.)

B. Grecki. Naucz. wyż. Matern.

Z grammatyki etymologia podług Buttmanna cała, wyłączwszy naukę o dyalektach (2 godz. w tyg.) Czytanie wypisów Jakobsa p. 81 — 132

Lecture in Jacob's Elementarbuch pag. 81 — 132. — Häusliche Exercitia und Extemporalia. (1 St.)

C. Polnisch. Lehrer Poplinski.

Aus der Grammatik der Syntax (nach Kopczyński und Muczkowski) — Lehre vom Versbau, und am Schluß ein kurzer Abriß der Poln. Literatur-Geschichte. — Lecture und Uebersetzung ausgewählter Stücke im 1sten und 2ten Theile der Wypisy von Szumski. — Verwandlung derselben in Prosa, und Declamiren. Schriftliche Ausarbeitungen und Extemporalia, (im Ganzen 3 St.)

D. Deutsch. Prof. Dr. Dütschke.

Anleitung zu Aufsätzen fürs bürgerliche Leben, nach Heinsius Deut. Th. II. Beurtheilung der von den Schülern zu Hause angefertigten Aufsätze, nach vorhergegangener Verbesserung derselben. — Erklärung der Fragmente aus dem ersten Cursus des Handbuchs von Böllig, Seite 56 — 70. — Wöchentliche Declamations-Uebungen, (im Ganzen 3 St. w.)

E. Französisch. Lehrer Steck.

Uebersetzung und Analyse in Gedick's Chrestomathie, Seite 1 — 74. — Grammatik, nach Mozin, bis zum Abschnitt vom Gebrauch der Pronomina — regelmäßige und unregelmäßige Verba, nebst der Lehre von der Formation und dem Gebrauch der Zeiten. — Recitation ausgewählter Stücke. — Auswendiglernen der Gespräche. — Exercitia, mit Beziehung auf das erklärte Pensum der Grammatik, (im Ganzen 3 St.)

(2 godz. wtyg.) Cwiczenia domowe i extemporalia. (1 godz.)

C. Polski. Nauczyc. Popliński.

Składnia według Kopczyńskiego i Muczkowskiego — o więrszopistwie; przy końcu rys krótki lit. polskiéy. Czytano i objaśniano wyjątki z 1éy i IIéy części wypisów Szumskiego, które zamieniano na prozę i deklamowano. Cwiczenia stylowe i extemporalia (wszystkiego 3 godz.).

D. Niemiecki. Prof. Dütschke.

Nauka stylu potocznego według Heinzyusza Teut. Cz. II. Recenzja robot domowych, wprzód przez nauczyciela w domu poprawionych. Objasnianie wyjątków z pierwszéy części wypisów Poelitzstr. 56 — 70. Deklamacye co tydzień (wszystkiego 3 godz.)

E. Francuzki. Nauczyc. Steck.

Tłumaczenie i rozbiór wypisów Gedyki p. 1 — 14. Grammatyka według Mozina, aż do rozdziału o używaniu zaimków — słowa regularne i nieregularne, oraz nauka o formowaniu i używaniu czasów, recytowanie różnych wyimków — rozmowy napamięć — ćwiczenia stósowne do wyjaśnionych w grammatyce prawideł. (3 godz.)

II. Wissenschaften.

A. Mathematik.

Prof. Putyatycki.

a) Algebra. — Theorie der Proportionen) nach Lorenz. Auflösung der Gleichungen mit einer und mehreren unbekannten Größen. — Ausziehung der Quadratwurzeln. — Allgem. Auflösung der quadratischen Gleichungen; zuletzt die Lehre von den Logarithmen, nebst Anweisung zum Gebrauche logarithmischer Tafeln nach Lacroix. (2 St.)

b) Geometrie. — Berechnung der Fläche der geradlinigen Figuren. — Ähnlichkeit der Figuren und Proportionalität ihrer Seiten. — Von den regelmäßigen, in- und an dem Kreise beschriebenen, Vielecken. — Von der Berechnung der Kreisfläche, und dem Verhältnisse des Kreisumfanges zum Durchmesser. (2 St.)

B. Geschichte. Oberlehrer Matern.

Alte Geschichte, (seit dem Winter-Semester nach Galetti's Lehrbuch). Im Sommer bis auf Cyrus, im Winter bis auf Alexander d. Gr. — Die Griechische Geschichte wurde fortgeführt bis auf die Unterwerfung der Griechen unter die Römer. (3 St.)

C. Kosmographie. Lehrer Fleischer.

Im Winterhalbjahre: Allgemeine Einleitung. Aus der physischen Geographie: Von der Luft, von der Atmosphäre, von den Meteoriten, Winden, von der Erdoberfläche und ihrer Einteilung, nach eigenen Hefen. (1 St.)

II. Umiejętności.

A. Matematyka.

Prof. Putyatycki.

a) Algebra. Proporcje według Lorenza — rozwiązywanie równań z jedną lub więcej niewiadomymi — wyciąganie pierwiastków kwadratowych — ogólne rozwiązanie równań 2go stopnia — na koniec nauka o logarytmach, z zastosowaniem do użycia tablic logarytmowych, według Lacroix. (2 godz.)

b) Geometria. Wymiar powierzchni figur prostokątnych — podobieństwo figur i proporcjonalność ich boków, o wielobokach wpisanych w koło, i o wpisanych kołach, wyliczanie powierzchni koła i stosunku obwodu koła do jego średnicy. (2 godz.)

B. Historia. Naucz. wyż. Matern.

Historia starożytna (w półroczu zimowym według Galettego) w półroczu letnim aż do Cyrusa, w zimowym aż do Alexandra W. — Historię grecką ciągnąć dalej aż do ujarzżenia tego narodu przez Rzymian. (3 godz.)

C. Kosmografia. Naucz. Fleischer.

W półroczu zimowym wstęp ogólny — z geografii fizycznej o powietrzu, atmosferze, meteorach, wiatrach, o powierzchni kuli ziemskiej tudzież jej podzieli według własnych poszytów. (1 godz.)

III. K ü n s t e.

A. Zeichenkunst — Zeichenlehrer Arndt.

Zeichnen der edelsten Theile des menschlichen Körpers, nach den Regeln der Perspektive und der Beleuchtung. — Praktische Uebungen nach Vorlegeblättern und nach Naturgegenständen mit Beleuchtung. (2 St. wöch.)

B. Tonkunst, siehe Seite 14.

Vierte Klasse.

Ordinarius: Lehrer Fleischer.

I. Sprachen.

A. Lateinisch.

a) Lehrer Ciechański.

In dem ganzen Lehr-Cursus:

Lectüre im Nepos, von Praefat. an bis zu vit. Thrasyb., verbunden mit grammatischer Analyse. (2 St.) — Syntax nach Zumpt und Trojański, vom Anfange bis zur Rection des Ablativi. (2 St. wöch.) — Schriftliche Uebungen und Extemporalien. (1 St.)

b) Lehrer Poplinski.

Uebersetzung und Erklärung I. u. II. Buches der Fabeln des Phädrus, Polnisch und Deutsch, — verbunden mit den Anfangsgründen der lat. Prosodie und der Erklärung der jambischen Versart. [2 St.]

B. Griechisch. Prof. Dr. Dütschke.

Analoge Formenlehre, nach Buttmann's Schulgrammatik, bis zu den verbis contractis, schriftlich und mündlich. (2 St.) — Lectüre in Jacobs's Elementarbuch Iter Cursus S. 1 — 30, in steter Verbindung mit der Analyse. (2 St. wöch.)

III. S t u k i.

A. Rysunki. Nauczyciel Arndt.

Rysowanie nayszlachetniejszych części ciała ludzkiego podług zasad perspektywy i światła: praktyczne ćwiczenia podług wzorów i natury ze światłem. (2 godz.)

B. Spiewanie, zob. wyżéy.

K l a s s a IV.

Ordynaryusz Nauczyc. Fleischer.

I. J ę z y k i.

A. Laciński.

a) Nauczyc. Ciechański.

W roku całym czytał z uczniami i rozbięrał grammatycznie Neposa od Prefat. aż do Vit. Traşyb. (2 godz. w tyg.) Składnia podług Zumpta i Trojańskiego od początku, aż do rzędu przyp. 6go. (2 godz. w tyg.) Cwiczenia napiśmne i extemporalia. (1 godz.)

b) Naucz. Popliński.

Tłumaczył i objaśniał po polsku i po niemiecku Phaedra ks. I. i II. z wyjątkiem niektórych bajek, łącząc oraz naukę iloczasu i wiersza jambicznego. (2 godz.)

B. Grecki. Prof. Dütschke.

Formowanie regularne podług Buttmanna aż do słów ściągionych, napiśmne i ustnie (2 godz.) Czytanie wypisów Jakobsa kurs I. p. 1 — 30. Łącząc zawsze ścisły rozbiór. (2 godz.)

C. Polnisch. Lehrer Popliński.

Etymologie, ausführlich, nach Kopczyński und Mroziński. — Erklärung, Uebersetzung und Verwandlung in Prosa des größten Theils der neuen Fabeln von Krasicki, einiger Gedichte im Iten Theile der Wypisy von Szumski, und anderer, zur Uebung in der Orthographie dictirter Stücke. — Auswendiglernen der erklärten Gedichte zur Uebung im Declamiren. — Schriftliche Styl-Uebungen und Extemporalien. (im Ganzen 3 St. w.)

C. Polski. Naucz. Popliński.

Etymologia obszernie według Kopczyńskiego i Mrozińskiego. Objasniano, tłumaczono i zamieniano na prozę bajki nowe Krasickiego i niektóre wyjątki z 1éy części Wyp. Szumskiego i inne wiersze, które nauczyciel dla w prawy w ortografią dyktował. Objasnionych poezyi uczono się napamięć i deklamowano. Pisano ćwiczenia domowe i extemporalia w klassie. (3 godz.)

D. Deutsch. Lehrer Fleischer.

Aus der Grammatik — Syntax nach Heyse Abschnitt: 2, 3, 5, 6, 10. — Orthographische und Stylübungen, und im Winterhalbenjahre Anleitung zu Aufsatzen fürs bürgerliche Leben. — Lese- und Declamirübungen, (im Ganzen 3 St. wöch.)

D. Niemiecki. Naucz. Fleischer.

Z grammatyki nauka o składni według Heyse, rozdz. 2, 3, 5, 6, 10. Ćwiczenia ortograficzne i stylowe, a w polroczu zimowem wykładano zasady stylu potocznego z stosownemi do tego zadaniami. Prócz tego ćwiczone uczniów w czytaniu i deklamowaniu. (3 godz.)

E. Französisch. Lehrer Steck.

Uebersetzung und Analyse von vierzig Erzählungen in Gedike's Lesebuch. — Regelmäßige Conjugationen, Formation der Zeiten, und Gebrauch der Zeiten des Indicativs. — Auswendiglernen kurzer Gespräche in Mozin's Grammatik. Declamations-Uebungen. — Exercitia nach Mozin. (3 St.)

E. Francuzki. Nauczyc. Steck.

Tłumaczono i rozbievano 40 powieści z wypisów Gedyki — czasowanie regularne, formowanie i używanie czasów trybu oznajmującego — rozmowy napamięć z grammatyki Mozina — deklamacye, exercycye według Mozin. (3 godz.)

II. Wissenschaften.

A. Mathematik.

Prof. v. Putyatycki.

a) Arithmetik und Buchstabenrechnung. — Decimalbrüche und Proportionen, mit Anwendung derselben auf praktische Rechnungen nach, Lorenz. —

II. Umiejętności.

A. Matematyka.

Prof. Putyatycki.

a) Arytmetyka i Algebra — ułamki dziesiętne i proporcye z zastosowaniem onychże do rachunków praktycznych według Lorenza. — 4ry

Die vier Species mit allgemeinen Größen, nach Lacroix. (2 St.)

- b) Geometrie. Von den Linien, Winkeln und Dreiecken; ferner von den Linien und Winkeln im Kreise, und von dem Maasse der Winkel. (2 St.)

B. Geschichte.

- a) Im Sommer-Semester: Oberlehrer Matern.

Alte Geschichte bis auf Cyrus, doch die Griechische nur bis auf den Trojanischen Krieg. (2 St.)

- b) Im Wintersemester: Prof. Dütschke.
Uebersicht der Epochen und Perioden der Geschichte, und kurze Darstellung der alten Geschichte. (2 St.)

C. Geographie. Lehrer Fleischer.

Mathematische Geographie und spezielle Beschreibung des Großherzogthums Posen, nach eigenen Hefen. (2 St.)

D. Naturbeschreibung. Lehrer Fleischer.

Mineralogie, und zwar: Drytognosie, nach dem Werner'schen System, mit Aufführung der wichtigsten Mineralkörper, nach eigenen Hefen. (1 St.)

III. K ü n s t e.

A. Zeichenkunst. Zeichenlehrer Arndt.

Zeichnen einzelner Theile des Gesichts bis zur Ausführung ganzer Köpfe, nach P. Schmid. — Uebungen im Contour-Zeichnen der edelsten Theile des menschlichen Körpers, nach Vorlegeblättern. (2 St.)

B. Tonkunst, siehe Seite 14.

C. Kalligraphie. Lehrer Fleischer.

Uebungen in einer gefälligen und deut-

dzialania z ilościami nieoznaczonemi podług Lacroix. (2 godz.)

- b) Geometrya podług Legendra księga I. i III., o liniach, kątach w kole i o mierze kątów. (2 godz.)

B. Historia.

- a) W półroczu latowem Naucz. wyż. Matern dawał historią starożytną aż do Cyrusa, a grecką tylko do wojny trojańskięj.

- b) W półroczu zaś zimowem Prof. Dütschke rys krótki epok i okresów historycznych, potem wkrótkości przeszedł historią starożytną. (2 godz.)

C. Geografia. Naucz. Fleischer.

Geografia matematyczna, tudzież szczegółowe opisanie W. Xięstwa Poznańskiego podług własnych poszytów. (2 godz.)

D. Mineralogia. Tenże.

Oryktognozya podług systematu Wernera z wyliczeniem naważniejszych kruszców. Z własnych poszytów. (1 godz.)

III. S z t u k i.

A. Rysunki. Naucz. Arndt.

Uczniowie rysowali pojedyncze części twarzy ludzkiey, tudzież całe głowy podług Schmidta. Cwiczenia w zarysach nayszlachetniejszych części ciała ludzkiego podług wzorów. (2 godz.)

B. Spiewanie, zob. wyżęj.

C. Kalligrafia. Naucz. Fleischer.

Nauczyciel wprawiał uczniów w wy-

lichen Handschrift, nach Heirig's Vorlegeblätter. (2 St.)

rażne i piękne pisanie podług wzorów Heiriga.

Fünfte Klasse.

Ordinarius: Lehrer Ciechansti.

I. Sprachen.

A. Lateinisch. Lehrer Ciechansti.

Lectüre und Analyse in Gedikes Lesebuch Erzählung 23 — 75. (3 St. w.) Grammatik nach Zumpt und Trojansti. Repetition des Pensums von Serta und der Abschnitt vom Verbo und den unveränderlichen Redetheilen. — Uebungen im Conjugiren der Anomala, Defectiva und Impersonalia. (im Ganzen 3 St.) — Exercitia, Sätze mit Rücksicht auf das etymologische Pensum. (2 St.)

B. Polnisch. Lehrer: Poplinsti.

Grammatik, nach Kopczyński und Mroziński, verbunden mit schriftlichen Uebungen der Paradigmen, Uebersetzung, Erklärung und Auswendiglernen der Fabeln von Krasiński. — Lectüre im Przyjaciół dzieci Abschn. II. §. 1 — 9. Abschnitt 4 u. 5 ganz. — Gespräche. — Verwandlung der Fabeln von Krasiński und einiger diktirter leichten Gedichte in Prosa. — Uebungen im Briefstyl. (im Ganzen 4 St.)

C. Deutsch. Lehrer Fleischer.

Grammatik, Formenlehre nach Heyse's Auszug. Abschnitt 2, 3, 4, 6, 7, 10. — Orthographie mit praktischen Uebungen, nach Baumgarten. — Lese- und Declamir-Uebungen, nach

K l a s s a V.

Ordynaryusz Naucz. Ciechański.

I. Języki.

A. Laciński. Naucz. Ciechański.

Czytano i rozbiéranó z wypisów Gedyki powieść 23 — 75. (3 godz. wtyg.) Grammatyka podług Zumpta i Trojanstkiego nauczyciel powtorzywszy to, co było w klassie niższéy, przeszedł rozdział o słowie i częścicach mowy nieodmiennych, czasowanie nieregularne, słowa defectiva i impersonalia. (3 godz.) Na ćwiczenia zadawał zdania z zastosowaniem do reguł w grammatyce wyłożonych. (2 godz.)

B. Polski. Naucz. Popliński.

Grammatyka podług Kopczyńskiego i Mrozińskiego, połączone z praktycznemi ćwiczeniami — tłumaczenie, objaśnianie bajek Krasińskiego, których razem uczono się na pamięć i oneż deklamowano. Z przyjaciół dzieci czytano Roz. II. §. 1 — 9. IV. i V. rozmowy, zamiana niektórych bajek na prozę — ćwiczenia ortograficzne — listy krótkie etc. (4 godz.)

C. Niemiecki. Naucz. Fleischer.

Z grammatyki formowanie podług Heysego Rozd. 2, 3, 5, 6, 7, 10. Ortografia praktycznie na przykładach podług Baumgartena — ćwiczenia w czytaniu i deklamowaniu, do czego

Wilmsen und Wagner. (im Ganzen 3 St.)

D. Französisch. Lehrer Steck.

Übungen im Lesen. — Analoge Formenlehre, schriftlich und mündlich mit Übungen in der Formation der Zeiten. — Uebersetzung leichter Erzählungen in Gedicke's Lesebuch. — Auswendiglernen leichter Gespräche. (im Ganzen 3 St.)

II. Wissenschaften.

A. Arithmetik.

Lehrer Ciechański.

Die Lehre von den Brüchen, mit praktischer Anwendung derselben auf die Rechnungen mit benannten Zahlen. — Regel de tri praktisch, hauptsächlich nach dem Leitfaden von Türk. — Übungen im Kopfrechnen mit ganzen Zahlen und Brüchen. (im Ganzen 3 St.)

B. Geschichte. Prof. Dütschke.

Seit Michaelis 1826. — Weltgeschichte, nach Bredow §. 1 — 3 (1 St. wöch.)

C. Geographie. Lehrer Fleischer.

Länderbeschreibung, nach Selten, §. 70 — 71 u. §. 81 — 91. (2 St.)

D. Naturbeschreibung. Derselbe.

Im Sommerhalbjahre: Populäre Naturlehre. (1 St.)

III. Kunst e.

A. Zeichenkunst. Zeichenlehrer Arndt.

Elementar-Aufgaben zum Zeichnen nach P. Schmid. — Zeichnen einzelner Theile des menschlichen Körpers. (2 St.)

B. Tonkunst, siehe Seite 14.

C. Kalligraphie. Lehrer Fleischer.

Anleitung zu Übungen in einer deut-

Wilmsen i Wagner używani byli. (3 godz.)

D. Francuzki. Naucz. Steck.

Czytanie, — formowanie regularne, ustnie i napismie — tłumaczenie łatwiejszych powieści z wyp. Gedyki — łatwiejsze rozmowy napamięć. (3 godz.)

II. Umiejętności.

A. Arytmetyka.

Nauczyc. Ciechański.

Nauka o ułamkach z zastosowaniem praktycznem do rachunków w liczbach oznaczonych — reguła trzech praktycznie, szczególniely podług kompendium Türka. — Cwiczenia w rachunkach pamięciowych w liczbach całych i ułamkach. (3 godz.)

B. Historia. Prof. Dütschke.

Od Sgo. Michała r. 1826 historia powszechna podług Bredowa §. 1—3. (1 godz. w tyg.)

C. Geografia. Naucz. Fleischer.

Krajopistwo podług Seltena. §. 70 — 71 i §. 81 — 91. (2 godz.)

D. Historia naturalna. Tenże.

W półroczu latowem pierwsze początki téy nauki. (1 godz.)

III. Sz t u k i.

A. Rysunki. Nauczyc. Arndt.

Rysunki początkowe podług Schmida — rysowanie pozędyńszych części ciała ludzkiego. (2 godz.)

B. Spiewanie, obacz wyżej.

C. Kalligrafia. Naucz. Fleischer.

Według wzorów Heinriga ćwiczo-

lichen, und gefälligen Handschrift nach den Vorlegeblättern von Heinrichs (im Sommer 2 St. im Winter 3 St.)

no uczniów w czytelném i piękném pisanii. W półroczu latowém 2 godz., w zimowém 3 godz.

Sechste Klasse.

Ordinarius: Lehrer Woyde.

I. Sprachen.

A. Lateinisch.

a) Lehrer Ciechański.

Lectüre im Gedite, verbunden mit schriftlicher und mündlicher Analyse. — Groß-Sexta Fab. 25 bis zu Ende des Abschnitts und IV. Abschnitt Cap. 1, 10. Klein-Sexta, S. 1 — 14 des Lesebuchs. (2 St. wöch.)

b) Lehrer Woyde.

Lese-Uebungen mit besonderer Rücksicht auf die Quantität der Penultima (1 St.) — Einübung der analogen Formen, schriftlich und, mündlich mit Regeln darüber; zuletzt die Lehre von den Präpositionen und ihrem Gebrauch nach Zumpt. (3 St.) — Bildung kurzer Sätze mit Rücksicht auf das grammatische Pensum. (1 St.)

B. Polnisch.

a) Lehrer Popliński.

Lese- und Declamir-Uebungen (1 St.)

b) Lehrer Woyde.

Lese-Uebungen im Kinderfreund von Trojanowski. — Uebersetzung des Gelesenen. Groß-Sexta Cap. IV. vom 10ten Abschnitte bis zu Ende, und aus dem Cap. V. erste und zweite Erzählung; Kl. Sexta Cap. I. §. 1 — 21 incl.

Klassa VI.

Ordynaryusz Woyde.

I. Języki.

A. Laciński.

a) Nauczyciel Ciechański.

Czytanie wypisów Gedyki połączone z piśmiennym i ustnym rozbiorem. Oddział 1szy fab. 25 aż do końca tego rozdziału i IV. roz. cap. 1—10. Oddział 2gi str. 1 — 14. (2 godz. w tyg.)

b) Nauczyciel Woyde.

Cwiczenia w czytaniu z zachowaniem i loczasu przedostatnich syllab. (1 godz.) Formowanie regularne ustnie i napismie, z zostosowaniem reguł gramm. przy końcu, mowiono o przyimkach i ich używaniu podług Zumpta. (3 godz.) Składano krótkie zdania, zastosowane do reguł grammatycznych. (1 godz.)

B. Polski.

a) Nauczyc. Popliński.

Cwiczył uczniów w czytaniu i deklamowaniu. (1 godz.)

b) Naucz. Woyde.

Uczniowie czytali i tłumaczyli przyjaciela dzieci Trojanckiego w oddziale 1ym cap. IV. od 10 aż do końca, az V. powieść pierwszą i drugę. Oddział zaś IIgi cap. 1. §. 1 — 21 incl. (2 godz.) Grammatyka podług Szumskiego części

(2 St.) — Grammatik nach *Szumski*, in Kenntniß der Redetheile, Bildung und Steigerung der Umstandswörter. — Flexion des Nominis Substantivi und Adjectivi und des Verbi mündlich und schriftlich. (2 St.)

C. Deutsch. Lehrer *Woyde*.

Lese-Uebungen in *Wilmsen's* Kinderfreund. (1 St.) — Grammatik, nach *Heyse's* Leitfaden. — Von den Redetheilen. — Declination der Geschlechts-, Eigenschafts-, Haupt- und Personewörter. — Uebungen im Conjugiren, mündlich und schriftlich. — Gebrauch der Präpositionen, und Bildung kurzer Sätze, (im Ganzen 2 St.). — Memoriren ausgewählter Stücke in *Wagners* Lehren der Weisheit, zum Behuf der Declamations-Uebungen. (1 St.) — Orthographische Uebungen. (1 St.)

II. Wissenschaften.

A. Arithmetik. Lehrer *Woyde*.

Die vier Rechnungsarten mit benannten und unbenannten Zahlen. — Einfache Regel de tri praktisch, mit Berücksichtigung des Kopfrechnens. (3 St.)

B. Geographie. Lehrer *Fleischer*.

Allgemeine physisch-topische Erdschreibung nach *Selten* §. 1 — 58. (2 St.)

III. K ü n s t e.

A. Zeichenkunst. Zeichenlehrer *Arndt*.

Mathematische Vorübungen und Elementar-Aufgaben nach dem 1sten und 2ten Theile der Anweisung von *P. Schmid*.

mowy, stopniowanie, przysłówków, przypadkowanie, i czasowanie ustnie i napiśmie. (2 godz.)

C. Niemiecki. Naucz. *Woyde*.

Czytanie z przyjaciela dzieci *Wilmsena*. (1 godz.) Grammatyka podług *Heisego* — części mowy, przypadkowanie przedimków, rzeczowników, przymiotników zaimków, czasowanie, ustnie i napiśmie: używanie przyimków i składanie zdań krótkich ustnie. (2 godz.) Wyjątków łatwiejszych z *Wagnera* uczono się napamięć. (1 godz.) Cwiczenia ortograficzne. (1 godz.)

II. Umiejętności.

A. Arytmetyka. Tenże.

Cztery działania w liczbach prostych i wielorakich i reguła trzech praktycznie, przytém rachunki pamięciowe. (3 godz.)

B. Geografia. Naucz. *Fleischer*.

Ogólne fizyczno-topiczne ziemiopństwo podług *Seltena* §. 1 — 58. (2 godz.)

III. S z t u k i.

A. Rysunki. Nauczyc. *Arndt*.

Matyczne przygotowanie i początkowe zasady podług 1. i 2gięj części *Schmidta*.

B. Tonkunst, siehe Seite 14.

C. Kalligraphie.

Uebungen in der Bildung der Handschrift, nach den Vorlegeblättern von Heinrigs. (3 St.)

B. Spiewania, zob. wyżej.

C. Kalligrafia.

Uczniowie pisali podług wzorów Heinriga. (3 godz.)

Inhalt

zweier, Seitens des Hohen Ministerii des Kultus und des Königl. Hochl. Provinz. Schul-Kollegii am Schlusse des Schuljahres 18 $\frac{2}{2}$ an den Direktor des Gymnasii erlassener Verfügungen (welche in dem vorjährigen Programme nicht mehr mit abgedruckt werden konnten.)

Erstere Verfügung

vom 6ten März 1826

In Gemäßheit derselben wird den sämtlichen inländischen Studirenden der Heilwissenschaft statt des bisherigen 3jährigen Universitäts-Studiums ein vierjähriges zur Pflicht gemacht, und soll Niemand weder zu dem Fakultäts-Examen, Behufs der Erlangung der Würde eines Doktors der Medicin und der Chirurgie, noch zu den medicinischen Staats-Prüfungen, Behufs der zu erlangenden Approbation zugelassen werden, der nicht zuvor nachgewiesen hat, daß er vier volle Jahre hindurch die Heilwissenschaft und die damit verbundenen Grund- und Hilfswissenschaften auf einer Universität studirt und das vierte Jahr zur Besuchung der praktischen Institute benutzt habe.

Trećś

dwóch reskryptów Dostojnego Ministerstwa obrzędów religijnych i publicznego wychowania, i Przesw. Rady Szkolnéj Prowincjalnéj, które przy końcu roku szkolnego 18 $\frac{2}{2}$, do Dyrektora wyszły, a w Programmie przeszłoroczném umieszczone być nie mogły.

Iszy Reskrypt

z dnia 6go Marca 1826go.

Stosownie do tego, każdy krajowiec poświęcający się nauce lekarskiej, zamiast trzech lat, cztery lata na Uniwersytecie do téż przykładać się jest obowiązany, i nikt do examinu fakultetowego, końcem dostąpienia godności Doktora Medycyny, ani do examinu cywilnego końcem uzyskania potwierdzenia, przypuszczony nie będzie, dopóki nie wykaze, iż przez całe cztery lata nauki lekarskiej i innych posiłkowych nauk słuchał, a rok czwarty na odwiedzanie praktycznych instytutów użył.

Der Direktor wird demgemäß, mit Hinweisung theils auf das, unterm 1sten Dezemb. 1825 von dem Königl. Hohen Ministerio erlassene Reglement für die Staats-Prüfungen der Medicinal-Personen, theils auf die Verfügung vom 11ten August 1825 (s. das vorjährige Programm S. 52 No. 12) beauftragt, sowohl selbst, als auch durch den Ordinarius der obersten Klasse des Gymnasii, diejenigen Schüler, welche sich dem Studium irgend eines Zweiges der Arznei-Wissenschaft zu widmen gedenken, auf die schwierigen Forderungen, welchen sie zu genügen haben werden, aufmerksam zu machen.

Da überdies, heist es ferner, künftighin Niemand zum ausübenden Arzte promovirt werden kann, der nicht die ganz unentbehrliche Kenntniß der Lateinischen Sprache so weit besitzt, um sie richtig zu schreiben und zu sprechen; so hat der Direktor darauf hinzuwirken, daß in den obern Klassen des Gymnasiums die nöthigen Uebungen im Lateinisch-Schreiben und Sprechen gewissenhaft und zweckmäßig, nicht blos in Ausarbeitungen Lateinischer Aufsätze und in Uebersetzungen aus dem Deutschen ins Lateinische angestellt, sondern daß die Schüler der höchsten Klasse auch angehalten werden, in festgesetzten Stunden selbst in der Lateinischen Sprache zu interpretiren, und, unter Anleitung des Lehrers, Lateinisch zu disputiren.

Der Inhalt der zweiten oben gedachten Verfügung, vom 19ten März 1826 betrifft den Gesang-Unterricht im hiesigen Gymnasio. Diejenigen Gymnasiasten, welche sich dem geistlichen Stande widmen,

Odwołując się do ustawy Dostojnego Ministerstwa tyczącej się egzaminu lekarzy z dnia 1go Grudnia 1825go r. i do reskryptu z dnia 11go Sierpnia 1825 (zobacz przeszłoroczny Program. str. 52 num. 12) wzywa się Dyrektor, aby sam, i przez Ordynariusza klasy najwyższej swego Gimnazjum, zwrócił uwagę, na te znaczne żądania, którem zadosyć uczynić powinni, uczniowie zamysławający poświęcić się jakiemukolwiek oddziałowi nauki lekarskiej.

Daléy stoi. Ponieważ na przyszłość, nikt praktykującym lekarzem zostać nie może, któryby języka łacińskiego, koniecznie potrzebnego, w tym stopniu nie posiadał, iżby w tym języku dobrze pisać, i nim dobrze mógł mówić; przeto zaleca się Dyrektorowi, ażeby w wyższych klassach Gimnazjum potrzebne ćwiczenia w łacińskiéy ustnéy i pisanéy mowie, przez wypracowania łacińskich tematów i tłumaczenia z niemieckiego na łacińskie urządzone były, i uczniowie w języku łacińskim przekładali, oraz i w przytomności nauczyciela po łacinie dysputowali.

Treść drugiego wyżéy wspomnianego reskryptu z dnia 19go Marca 1825 ma za przedmiot naukę śpiewania w tutéyszym Gimnazjum. Uczniowie stanowią duchownemu poświęcający, i dla

und daher die Lehrstunden für die Hebräische Sprache benutzen, sollen den Gesangs-Unterricht auf keine Weise entbehren, und es kommt dabei nicht blos darauf an, daß sie einige musikalische Fertigkeit erlangen, sondern auch so viel an theoretischen Kenntnissen gewinnen, daß sie künftig im Stande sind, als Schulinspektoren gehörig auf den Unterricht im Gesange in den Schulen einzuwirken.

Inhalt der Verfügungen,

welche im Laufe des Schuljahres 1826/27 von dem Hohen Ministerio und dem Hochlöblichen Provinzial-Schulkollegio erlassen worden sind.

1. Mittelft der Verfügungen vom 18ten März und 23ten April 1826 soll der eigentlich mathematische Unterricht im Rechnen keinesweges schon in den beiden untersten Klassen des Gymnasiums, sondern erst in der dritten von unten (in Quarta) beginnen, und in jenen beiden die ganz unentbehrliche Fertigkeit im gemeinen Rechnen, ohne alle Einnengung der Mathematik, jedoch auf eine, überall den gesunden Menschenverstand und die Selbstthätigkeit des Schülers in Anspruch nehmende Weise praktisch eingeübt und dabei das Kopfrechnen eben sowohl als das schriftliche berücksichtigt werden. Der beim Unterrichte im gemeinen Rechnen von Seiten der Gymnasial-Lehrer am zweckmäßigsten zu beobachtende Gang ist mit Sachkenntnis in der Vorrede zu dem, von dem Prof.

togo na lekcye języka hebrayskiego uczęszcący, muszą koniecznie śpiewu się uczyć, i to nie tylko tak, aby tylko wprawę nabyli, ale oraz i tyle teorycznych wiadomości, aby naprzyszłość mając dozór szkół sobie powierzony, na nauce śpiewu się znali.

Treść reskryptów

w ciągu roku szkolnego zeszłego od Dostojnego Ministerstwa i Prześwietnéj Rady Szkolnéj Prowincyalnéj nadeszłych.

1. Na mocy reskryptu z d. 18go Marca i 23go Kwietnia 1826go r. nauka rachunków we dwóch najniższych klassach sposobem matematycznym nie ma być dawana; ten sposób uczenia zaczyna się dopiero w klassie trzeciéj (Quarta), a w tych dwóch niższych klassach, mają uczniowie nabyć wprawę w rachunkach zwyczajnych nieodbitie potrzebny, uzasadniony na zdrowym rozumie i rozsądku uczniów, przy чём na pamięciowe rachunki równie jak i na rachunki na piśmie wzgląd mieć należy. Jakiéy drogi Nauczyciele gymnazyalni przy dawaniu rachunków zwyczajnych trzymać się mają, jest dokładnie wyłożono w przedmowie do Arytmetyki przez P. Prof. Ohm wydanéy w Berlinie 1818 r. pod tytułem: *Kurzes und leicht faßliches*

Ohm im Jahre 1818 zu Berlin herausgegebenen Kurzen, gründlichen und leichtfaßlichen Rechenbuche bezeichnet, welches überhaupt bei dem fraglichen Unterrichte sehr nützliche Dienste leisten kann.

2. Die Verfügung des Königl. Höch- löblichen Provinzial-Schul-Kollegii vom 29sten Januar 1826 verbreitet sich über die Zweckmäßigkeit der Einrichtung gemeinschaftlicher Studir-Stunden bei dem Gymnasium. Für die Schüler der 3 untern Gymnasial-Klassen, heißt es in dem Reskripte, ist eine zweckmäßige Anleitung und Zurechtweisung bei ihrer Vorbereitung, Wiederholung, Aufertigung der Schularbeiten in mehr als einer Hinsicht vorteilhaft. Aus diesem Grunde halten mehrere Aeltern ihren Kindern sogenannte Korrepetitoren, welchen sie monatlich 2 bis 3 Rthl. zahlen. Da diese Einrichtung eben so kostspielig für die Aeltern ist, als in der Regel unnütz, wo nicht schädlich für ihre Kinder, und zeitersplittend für die Korrepetitoren, welche gewöhnlich selbst noch die Schule besuchen: so scheint es zur Beseitigung der Nachteile, und zur Erreichung des bezweckten Vorteils angemessen, gemeinschaftliche Studir-Stunden bei dem Gymnasium einzurichten.

Es würde nämlich den Aeltern und Pflegern der Schüler anheimgestellt, diese, nach Beendigung des öffentlichen Unterrichts, noch zwei Stunden, etwa Abends von 5 — 7 Uhr, in der Klasse, zu welcher sie gehören, verweilen, und dort diejenigen Arbeiten machen zu lassen, bei welchen sie bisher die Hülfe der Korrepetitoren gebraucht haben. — Die Aufsicht über sie wäre zu-

Rechenbuch, która do takowych lekcyi bardzo być może użyteczną.

2. Reskrypt Król. Rady Prowincyalnéy Szkolnéy z d. 29go Stycznia 1826go r. tyczy się urządzenia godzin do prac szkolnych dla wszystkich uczniów, wspólnie nanie uczęszczających. Wyrażono w tym reskrypcie, że dla uczniów 3ch klass niższych przy powtarzaniu, przygotowaniu się, i przy innych piśmiennych robotach jest w każdym względzie pożyteczna, mieć przewodnika i pomoc. Dla tego wielu rodziców trzymają korrepetytorów, którzy ich 2 do 3ch talarów miesięcznie kosztują. Gdy takie urządzenie, dla rodziców jest kosztowne, dla ich dzieci w ogóle niepożyteczne, a może jeszcze wcale szkodliwe, i korrepetytorom, którzy sami do klass chodzą czas zabierające: przeto zdaje się być rzeczą dogodną, aby dla zapobieżenia tym niedogodnościom, godziny do prac szkolnych, dla wszystkich wspólnie zaprowadzone były.

Zostawia się więc do woli rodziców i opiekunów uczniów, czy zechcą, aby uczniowie po odbytych lekcyach publicznych, jeszcze dwie godziny w klassie, do którój należą, naprzykład od 5tej do 7mej po południu, się zostali i tam takowemi trudnili się robotami, do jakich pomocy korrepetytorów potrzebowali. — Dozór nad nimi nayprzód mógłby być

nächst den Ordinarien der einzelnen Klassen anzuvertrauen, welche erforderlichen Falles sich von Kollegen vertreten und unterstützen lassen könnten. Immer aber müßten in jeder Klasse ein oder zwei Lehrer zugegen seyn, um den Schülern den nöthigen Rath zu ertheilen, und sie zum Fleiße und zur Ordnung anzuhalten.

Für diese Arbeitsstunden hätte jeder Schüler, welcher daran Theil nehmen wollte, an den betreffenden Lehrer monatlich 1 Rthl. zu zahlen.

Die Vortheile dieser Einrichtung für die Aeltern, die Schüler, die Lehrer, und die ganze Anstalt, sind augenscheinlich, und wir veranlassen Sie (den Director), mit sämmtlichen Lehrern die Angelegenheit in Verathung zu ziehen, und darüber gutachtlich zu berichten.“ —

Ich bemerke hierbei, daß, auf den Grund dieser Verfügung, diese höchst nützlichen Studir-Stunden mit dem Anfange des neuen Schuljahres eingerichtet, und der diesfällige Plan sofort von der hohen Behörde genehmigt worden sind. Es nahmen im Laufe des vorigen Jahres gegen 30 Schüler aus den gedachten 3 untern Klassen, und von diesen ein Drittel ganz Unbemitteltester unentgeltlich, daran Theil. In den ersten 3 Monaten dieses Jahres wurden zwar jene Arbeitsstunden auf den Wunsch der Aeltern der Theilnehmer, weil sie den Zweck der Vorbereitung, der Nachhülfe und Anleitung erreicht glaubten, nicht weiter fortgesetzt, sollen jedoch mit dem Anfange des neuen Schuljahres, besonders mit den Neuhinzutretenden, wieder eingerichtet werden.

powierzon Ordynaryuszom każdéj klasy, którychby w potrzebie kolledzy zastępowali i im pomocnemi byli. Zawsze jednak, jeden albo dwóch nauczycieli musiałoby być przytomnych, którzyby potrzebny rady uczniom udzielali i do pilności i porządku zachęcali.

Za te godziny, każdy uczeń, któryby na nie chodził, Nauczycielowi, pod którymby zostawał, płaciłby talara co miesiąc.

Pożytki tego urzędu dla Rodziców, uczniów, Nauczycieli i całego Instytutu, są widoczne; zatem zalecamy WPanu (Dyrektorowi) względem tego ze wszystkimi Nauczycielami się naradzić, i o wypadku nam donieść.“

Przytém oznajmuje się, że te nader pożyteczne godziny z nowym szkolnym rokiem, na mocy tego reskryptu, się rozpoczną, i że plan do tego ściągający zaraz zatwierdzonym został — W ciągu zeszłego chodziło na te godziny około 30tu uczniów z trzech klas niższych, między którymi trzecia część bezpłatnie. W ostatnich 3ch miesiącach zeszłego roku szkolnego, na życzenie Rodziców tych uczniów, takowych godzin zaprzestano dawać; bo się im zdawało, iż ich dzieci dopięli zamiaru przygotowania i pomocy, jednak z nowym rokiem szkolnym, osobliwie z nowo przybyłymi uczniami rozpoczęte zostaną.

3. Mittelft Verfügung vom 14. Mai v. J. wurde die von dem Königl. Provinzial-Schul-Kollegio entworfene, und von dem vorgeordneten Königl. Ministerio genehmigte Instruction für die Direktoren der Gymnasien des Großherzogthums Posen zur Nachachtung zugefertigt. Dieselbe verbreitet sich ausführlich über die ganze innere und äußere Verfassung der Gymnasien, wird aber in ihrem ganzen Umfange erst nach und nach in unserm noch neuen Institute zur gänzlichen Ausführung kommen können.

4. und 5. Die Verfügungen vom 19ten October und 12ten November 1826, die abgehaltene Revision und Klassen-Prüfung des Gymnasii betreffend, sprechen im Allgemeinen die Zufriedenheit aus, daß die Anstalt immer mehr den Forderungen an sie zu entsprechen bemüht sei. In dem letzteren diesfälligen Erlasse vom 12ten November, wird zugleich bemerkt, daß noch immer mehrere Deutsche Schüler sich von der Theilnahme an dem Unterrichte in der Polnischen Sprache ausschlossen, welches unter keinerlei Vorwand mehr geduldet werden solle. „Kommen Schüler,“ heißt es darin, „ohne Vorkenntnisse in dieser Sprache in das dortige Gymnasium, so müssen sie den nöthigen Privat-Unterricht in derselben nehmen, und es soll keiner mehr zu der Abiturienten-Prüfung zugelassen werden, der nicht die vorschriftsmäßig erforderliche Kenntniß der Polnischen Sprache nachweist.

6. „Aus den Schulnachrichten in den vorjährigen Programmen einiger Gymna-

3. Z reskryptem z d. 14go Marca z. r. przysłany został Dyrektorowi exemplarz litografowany Instrukcyi dla Dyrektorów Gimnazyów Wielkiego Xięstwa Poznańskiego, ułożony przez Król. Szkolną Radę Prowincyalną a przez przełożone Ministerstwo potwierdzoney, końcem zastosowania się do nię. Ta obejmuje dokładnie (w 36ciu paragrafach na 60ciu stronach) całe wewnętrzne i zewnętrzne urządzenie z wielką pedagogiczną przeczornością i gruntowną rzeczy znajomością; lecz dla tego, że ten Instytut jest jeszcze nowy, ta Instrukcyja na raz wykonaną być nie może.

4. i 5. Reskrypta z d. 19go Pazdzienika i 12go Listopada 1826go r. tyczące się rewizyi i examinu mniejszego polrocznego, zawierają oświadczenia ukontentowania, że Instytut co raz więcej żądaniom odpowiadać usiłuje. W drugim reskrypcie z dnia 12go Listopada z r. jest uczyniona wzmianka, że wiele uczniów Niemców od lekcyi języka polskiego się usuwają, co pod żadnem pozorem nie ma być cierpiane. Jeżeli przychodzą uczniowie, (są słowa reskryptu) do tamiecznego Gimnazjum bez początków tego języka, powinni brać lekcyje prywatne, i żaden do examinu Abiturientów przypuszczonym być nie ma, który nie udowodni prawem przepisany znajomości języka polskiego.

6. W reskrypcie z d. 29go Maja z. r. wyszłym z Król. Rady Prowincyalney

sien," beginnt die Verfügung des Königl. Provinzial-Schul-Kollegii vom 29sten Mai v. J. „hat das vorgeordnete Königl. Ministerium mit Mißfallen ersehen, daß manche Direktoren und Rektoren solche Schüler, die von einem andern Gymnasio abgegangen sind, wieder aufgenommen haben, ohne von ihnen zuvor die Vorbringung eines Zeugnisses desjenigen Gymnasii zu fordern, das von denselben bisher besucht worden ist.

Bei diesem Verfahren, welches sich mit einer guten und vorsichtigen Schulzucht nicht verträgt, ist häufig der Fall eingetreten, daß Schülern bei ihrem Abgange von einem Gymnasio zu einem andern eine höhere Klasse, als sie in der bisher von ihnen besuchten Schule eingenommen hatten, angewiesen, und dadurch dem unverständigen Wunsche mancher Aeltern, die mehr um schnelle Beförderung, als um wahre und gediegene Ausbildung ihrer Söhne besorgt sind, auf eine, die Aufrechterhaltung einer tüchtigen Zucht in den Gymnasien erschwerende Weise nachgegeben worden.

In Gemäßheit des Erlasses des vorgeordneten Königl. Ministerii vom 9ten d. M. weisen wir Sie (den Direktor) daher an, von jetzt an eher keinen Schüler eines andern Gymnasii aufzunehmen, als bis derselbe von Seiten des Direktors oder Rektors der bis dahin von ihm besuchten Schule das erforderliche Zeugniß wird beigebracht haben. In diesem Zeugnisse muß die Klasse in welcher der betreffende Schüler bei seinem Abgange gewesen ist, und der Grad seiner Kenntnisse und Fähigkeiten, so wie auch alles das, was sich auf seinen Fleiß, und auf seine religiöse und sittliche

Szkolnéy, umieszczono, że z wiadomości o szkole w zeszłorocznych Programmach niektórych Gimnazyów, przełożone Ministerstwo z nieukontentowaniem się przekonało; iż niektórzy Dyrektorowie i Rektorowie przyjmowali uczniów, od inszych Gimnazyów odeszłych, niezadawszy od nich zaświadczeń tych Instytutów, do których wprzód uczęszczali.

Takowe z karnością należytą szkolną niezgodne postępowanie pociągało za sobą, że uczniowie przechodzący z jednego Gimnazjum do drugiego, przesadzani bywali do klass wyższych, jak te, w których się mieścili w tém Gimnazjum, z którego przybyli: a przez to dogadzano nierozsądnym życzeniom tych Rodziców, którym bardziéj idzie o szybkie posuwanie ich dzieci z klasy do klasy, niżeli o istotne i gruntowne ich wychowanie, w sposób utrudniający utrzymanie przyzwoitego porządku i karności po Gimnazyach.

Na mocy reskryptu przełożonego Ministerstwa z d. 9go b. m. zalecamy WPanu (Dyrektorowi), ażeby żaden z uczniów z innego Gimnazjum przychodzących, odtąd nie był przyjęty, dopoki zaświadczenia od Dyrektora lub Rektora szkoły, do której poprzednio chodził, nie okaże. W tém zaświadczeniu musi być wyrażone, w której klassie odchodząc się znajdował, na jakim stopniu są jego wiadomości i władze umysłowe, i wszystko co się tyczy jego religijnego i moralnego wykształcenia.

Bildung bezieht, genau und bestimmte angegeben werden.

7. Durch die Circular-Verfügung des Hohen Ministerii vom 13ten Mai 1826, die Erfordernisse zur Zulassung der Studierenden zur Prüfung pro Immatriculatione betreffend, ist angeordnet, daß in den Zeugnissen derjenigen Schüler, welche, weil ihre Lehrer sie noch nicht für reif zur Universität hielten, von dem Gymnasium abgehen, ohne sich der vorschriftsmäßigen Entlassungs-Prüfung unterworfen zu haben, dieser Umstand ausdrücklich zu bemerken sei, und daß überhaupt durch die ganze Fassung dieser Zeugnisse die noch vorhandenen Lücken und Mängel in den Schul-Kenntnissen und in der Bildung der betreffenden Individuen entnommen werden können. Die Königl. Wissenschaftliche Prüfungs-Kommissionen sind gleichzeitig angewiesen, auf solche, von den Direktoren und Rektoren der Gymnasien ausgestellte Zeugnisse ganz besonders zu achten, und die Bestimmungen der Allerhöchsten Orts genehmigten Instruktion, welche den Schul-Prüfungs-Kommissionen zur Richtschnur dient, mit strenger Gewissenhaftigkeit in Ausführung zu bringen.

8. Ein Reskript des Hohen Justiz-Ministerii vom 15ten März v. J., welches Seitens des Königl. Höchsthöchlichen Provinzial-Schul-Kollegii dem hiesigen Gymnasio unterm 25ten April v. J. mitgetheilt worden, befehlt die Anwendung der Lateinischen Sprache bei der ersten Prüfung der Rechts-Kandidaten, um sich die Ueberzeugung zu verschaffen, daß dem Kandidaten diese Sprache

7. Okolnikiem Dostojnego Ministerstwa z d. 13go Maja 1826go r. względem potrzebnego usposobienia uczniów na Uniwersytet się udających, aby mogli być przypuszczeni do immatrykulacyi postanowiono; ażeby w zaświadczeniach tych uczniów, którzy dla tego bez egzaminu dla Abiturjentów przepisanego, odchodzą, że ich Nauczyciele za nie dość jeszcze przygotowanych mają, ta okoliczność wyraźnie w zaświadczeniu była umieszczona, i ażeby z niego doczytać się można czego, i jak wiele z szkolnych wiadomości im brakuje. — Oraz Król. Naukowo-Examinacyinem Komissyom polecono, zwracać szczególną uwagę na takowe od Dyrektorów i Rektorów wydane zaświadczenia, i sumiennie dopełniać wszystkich punktów Instrukcyi, która dla komissyi szkolnych examinacyinych w celu stosowania się do niej przy examinach jest wydana i przez naywyższą władzę zatwierdzona.

8. Pod dniem 25go Kwietnia z. r. Król. Prześw. Rada Szkolna przesłała tużyszemu Gimnazjum reskrypt Dostojnego Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 13go Marca r. z. nakazujący używanie języka łacińskiego przy pierwszych examinach Kandydatów Prawa, w celu przekonania się, że Kandydatowi język ten nie jest obcy, i że nawet i pod tym względem w szkołach i na Uniwersytecie

nicht fremd sei, und er auch in dieser Hinsicht seine Schul- und Universitäts-Zeit gut genutzt habe. Ein diesfälliger ungünstiger Ausfall der Prüfung soll die vorläufige Abweisung des Examinati zur Folge haben.

Uebrigens ist der Inhalt dieser Verfügung zur Kenntniß der Schüler der obersten Klasse zu bringen.

9. Damit neben der wissenschaftlichen und gelehrten, auch die sittliche Bildung der Zöglinge des Gymnasii noch mehr befördert werde, hat das Königl. Hochl. Prov. Schul-Kollegium unterm 10ten November v. J. eine Verfügung erlassen, welche die vorzüglichsten Mittel zur Erreichung jenes Zieles in Erinnerung bringt, und sie zur Anwendung dringend empfiehlt. Wir verstehen, heißt es gleich zu Anfange, unter der sittlichen Bildung „die Erhaltung oder Herstellung und Förderung der Reinheit der Seele und Gesinnung, die, gegründet auf die Richtigkeit und Klarheit der Begriffe und auf ächte Religiosität die Bildung eines guten und edlen Charakters und der aus ihm hervorgehenden Handlungsweise zum Zwecke hat.“ — Demzufolge müssen die Bemühungen der Behörden dahin gerichtet seyn, daß die Lernenden Wahrheit in Gesinnung, Worten und Handlung sich zum unverbrüchlichen Gesetze machen; demnächst muß ihnen Gehorsam und Achtung vor jedem Gesetze und vor allen ihren Lehrern eingeplant werden.

Sie müssen ferner zur äußern Ordnung, Reinlichkeit und Wohlstan-

z czasu korzystał. Co gdyby się pod czas examinu nie okazało, taki kandydat od examinu tymczasowo byłby usunięty.

Treść tego reskryptu uczniom klas wyższych oznajmioną była.

9. Aby tym bardziej pomódz do naukowego i moralnego wychowania uczniów w Gimnazyum, Król. Prześw. Prowincyalna Rada Szkolna, pod dniem 10go Listopada z. r. przysłała reskrypt przypominający naydzielniéysze środki do dopięcia tego zamiaru, których użycie szczególniéj poleca. Na początku zaraz, powiedziauo: Pod moralném wychowaniem rozumiemy, utrzymanie, albo przywrócenie i posilkowanie téy czystości duszy i sposobu myślenia, ugruntowanych na dokładnych i jasnych pojęciach i istotnéj religiiności, które mają za cél wykształcenie dobrego i szlachetnego charakteru z którego wszystkie działania wychodzą. Dla tego téż wszystkie starania uczących do tego zmierzać powinny, aby uczący się „prawdę w pomyśle, „słowach i działaniu za święte „i nie złamne uważali prawo.“ Dla tego uszanowanie i posłuszeństwo dla każdego prawa we wszystkich naukach w nich zaszczone być powinny.

Potrzeba ich nakłaniać i przyzwyczaić do zewnętrznego porządku,

ständigkeit angehalten und gewöhnt werden, da dies anerkannt auch auf die Bildung des inneren Sinnes für Sittlichkeit großen Einfluß hat.

Ordnung und Pünktlichkeit müssen die Zöglinge als ein Gesetz der Nothwendigkeit ansehen lernen, von dem eine Abweichung ein für allemal nicht erlaubt ist.

Ganz vorzüglich empfohlen wird die Aufmerksamkeit und Sorgfalt auf diejenigen Schüler, welche sich öfter Abweichungen von der bestehenden Ordnung und dem Gesetze erlauben, oder gar entchiedene Neigung zum Bösen zeigen.

Demzufolge sind möglichst oft Konferenzen zu halten, welche „Berathungen über den sittlichen Zustand der ganzen Anstalt oder einzelner Zöglinge zum Gegenstande haben, und in den Klassen-Tagebüchern immer hinlänglichen Stoff finden werden.

Allerdings — schließt diese preiswürdige Verfügung — ist gerade die Sorge für die sittliche Bildung sehr schwierig, besonders deshalb, weil sie ununterbrochen seyn muß; allein ihr glücklicher Erfolg ist auch so segensreich und erfreulich, daß er wohl die Seele mit der Begeisterung erfüllen und erheben kann, welche allein die Wirksamkeit und den Beruf des Lehrers adelt und heiligt.

10 bis 14. Nach den Rescripten des Königl. Provinzial-Schul-Kollegii vom 27sten Mai, 26sten und 29sten Dezember v. J., und den 14ten Januar d. J.

ochędźności i przystoyności; bo uznana jest rzeczą, że mają znaczny wpływ na moralność.

Porządek i ochędźność muszą uczniowie nałożyć się, uważać za prawo konieczne, od którego nigdy odstępować się niegodzi.

Szczególniey polecamy uwadze i troskliwości Nauczycieli takowych uczniów, którzy częstokroć pozwalają sobie odstępować od zaprowadzonego porządku rzeczy i prawa, albo wcale nie wątpliwą skłonność do złego okazują.

Dla tego nauczyciele tak często, ile tylko to być może zgromadzać się mają w celu naradzania się o moralnym stanie całego w ogólności Instytutu, albo szczególnych uczniów, do czego szkolne dzienniki dostarczają obficie przedmiotu.

Zaiste (są słowa przy końcu tego chwalebneho reskryptu) właśnie moralne wychowanie, jest bardzo rzeczą trudną; bo potrzebuje nieprzerwaney, ciągłej bacności; ale też szczęśliwe tego celu osiągnięcie, tak jest przyjemne, i takie przynosi pożytki, że całą duszę tym zapalem i napełnić jest zdolne, który czynności powołanie nauczycielskie uszlachetnia i uświęca.

10.—14. Według reskryptów Przės. Król. Prowincyalnéy Rady Szkolnéy z dnia 27go Maja, 26go i 29go Grudnia r. z. i 14go Stycznia r. b. kilku nauczy-

sind mehreren Lehrern des Gymnasii, namentlich: cielom tuteyszego Gimnazyum, mianowicie:

1) Dem katholischen Religions-Lehrer Kaplan Jarosch; 2) dem evangel. Religions-Lehrer Uni-täts-Prediger Schiedewitz; 3) dem Zeichenlehrer Arndt; 4) dem Lehrer der Franz. Sprache und Literatur Steck, und 5) dem Gymnasial-Kassen-Ver-danten Stadtschreiber Schnie-genberg	1) Nauczycielowi Religii katolickiej JX. Kapelanowi Jaroszewi pensya roczna, 2) Nauczycielowi Religii ewangelickiej, Kaznodziei Jednoty Schiedewitz, 3) Nauczycielowi Rysunków JP. Arndt, 4) Nauczycielowi języka francuzkiego i literatury JP. Steck, i 5) Gimnazyalnemu Kassyerowi Sekretarzowi miejskiemu JP. Schnie-genbergowi

theils Gratificationen, theils Gehaltszulagen bewilligt worden.

częścią gratyfikacye, częścią dokładki do pensyi przeznaczone zostały.

B. Kurze Chronik des Gymnasii von dem verflossenen Schuljahre von Ostern 1826 bis dahin 1827.

B. Krótka Kronika Gimnazyum z roku zeszłego od Wielkiej nocy 1826^{go} aż do Wielkiej nocy 1827^{go} roku.

Eröffnung des Neuen Schuljahres 1827.

Nachdem die vorjährige Prüfung, welcher der Hr. Fürst Ordinat v. Sułkowski Durchlaucht als Kurator ununterbrochen beizubohnte, durch den Konsistorial- u. Schulrath, Herrn Dr. Jacob, als Königl. Kommissarius, am 13ten, 14ten und 15ten April 1826 war abgehalten und mit einer kurzen Anrede an den Kurator, an den Director, die Lehrer und die Schulpugend feierlich beschlossen worden, wurde das neue

Rozpoczęcie nowego roku szkolnego 1827.

Po examinie, w przytomności J. O. Xięcia Ordynata Sułkowskiego, jako Kuratora tegoż Gimnazyum, pod przewodnictwem Wielmożnego Radcy Konsystorskiego i Szkolnego Dra Jakoba Król. Komissarza do tego examinu wyznaczonego, w dniach 13tym, 14tym i 15tym Kwietnia 1826go roku odbytym, i krótką przemową do J. O. Xięcia, Dyrektora, Nauczycieli i młodzieży przez

Schuljahr am 20sten April in folgender Art eröffnet: Früh um 7 Uhr war feierlicher Gottes-Dienst für die katholischen Schüler in der Pfarrkirche, wo von dem Religionslehrer dieses Bekenntnisses, Kaplan Jarosch, nach beendigter Messe, eine dem Zwecke angemessene Rede an die versammelte Schulsjugend gehalten wurde.

Gleichzeitig hielt der Direktor in dem großen Auditorio des Gymnasii mit den Schülern Evangel. Konfession eine stündliche Versunde. Nach Beendigung derselben versammelten sich um 8 Uhr die sammtlichen Lehrer der Anstalt mit allen Schülern in dem eben gedachten Lokal, wo der Direktor in einer kurzen Anrede auf Wichtigkeit dieses Zeitpunktes aufmerksam machte, die Jugend zum Fleiße, zur Ordnung und Sittsamkeit ermunterte, dann die Schulgesetze (in beiden Sprachen) vorlas, sie wo es nöthig schien mit Bemerkungen begleitete, und zuletzt verschiedene Verordnungen und Reskripte des Königl. Prov. Schul-Kollegii aufs Neue zur Kenntniß der Schüler brachte. Hierauf wurden die Translokationen nach h. 1, bei der öffentlichen Prüfung bekannt gegeben, Promotionen für die einzelnen Klassen vorgenommen, und die betreffenden Schüler dahin entlassen, wo ihnen die resp. Ordinarien den neuen Lektionsplan mittheilten. Die Lehrstunden nahmen dann Nachmittags um 2 Uhr förmlich ihren Anfang.

tegoz Wielmożnego Komissarza zakończonym, rozpoczęty był rok szkolny dnia 20go Kwietnia tegoz roku w sposób następujący: O godzinie 7mę z rana było uroczyste nabożeństwo w kościele farnym katolickim dla uczniów katolickiego wyznania, po którym Nauczyciel Religii katolicki miał do nich stosowną mowę.

W tymże samym czasie Dyrektor odprawił z uczniami wyznania ewangelickiego w sali gimnazyalnej uroczystą modlitwę. Potem zgromadzili się wszyscy Nauczyciele i uczniowie w lokalu wspomnianym gdzie, Dyrektor w krótkiej przemowie na ważność tego momentu czasu zwracał uwagę młodzi, i zachęcał ją do pilności, porządku i obyczajności: następnie przeczytał w obudwóch językach prawa szkolne, które według potrzeby objaśniał, nareszcie reskrypta i ustawy Król. Prowincyalnej Rady Szkolnej do ich wiadomości podał. Potem według ogłoszonych przy popisie publicznym promocyi nastąpiło wprowadzenie uczniów do klas, gdzie im Nauczyciele nowy rozkład lekcyi dyktowali, a po południu o godzinie 2giej rozpoczęły się lekcyje.

I. Nachrichten von Veränderungen im Lehrer- und Beamten-Personale.

a) Im Lehrer-Personale.

Der schon im vorjährigen Programme erwähnte, in die Stelle des Predigers Herrn Moński zu Anfange des jetzt abgelaufenen Schuljahres eingetretene bisherige Lehrer am Kollegio Fridericiano zu Königsberg in Preußen, Herr Adolph Matern, erhielt, mittelst der, von dem Königl. Hochl. Provinz. Schul-Kollegio an das Ephorat des Königl. Gymnasii hieselbst erlassenen Verfügung vom 5ten August 1826, seine Bestallung als Oberlehrer, und wurde in Gemäßheit der gedachten Verfügung unterm 9ten September v. J. durch den Direktor, als Mitglied des erwähnten Ephorates, feierlich introducirt.

b) Im Beamten-Personale sind keine Veränderungen vorgefallen.

Nur wird hierbei bemerkt, daß durch Verfügung der ebengedachten Behörde die vom 15ten Mai v. J., angeordnet wurde, daß das Präsidium im Ephorate jederzeit zwischen dem Herrn General-Senior und Prediger Dr. Cassius, und dem ersten Prediger an der evangel. lutherischen Kirche Herrn Polluge von Monat zu Monat alterniren soll.

Durch anhaltende Krankheiten wurden zwei Lehrer des Gymnasii, Herr Prof. Dr. Dütschke und Herr Lehrer Woyde, ersterer zu Anfange des Winter-Semesters

I. Zaszke zmiany między Nauczycielami i Oficjalistami Król. Gimnazyum.

a) Między Nauczycielami.

W zeszłorocznym Programmie wspomniony, dotychczasowy Nauczyciel przy Collegium Fridericianum w Królewcu w Prusiech JP. Adolf Matern, który nastąpił na początku teraźniejszego roku szkolnego w miejsce Kaznodziei JX. Mońskiego, otrzymał reskryptem Prześ. Prowincyalnéy Król. Rady Szkolnéy do Eforatu nadesłanym z dnia 5go Sierpnia 1826go r. nominacją na Nauczyciela wyższego i był stosownie do wspomnianego reskryptu przez Dyrektora jako członka Eforatu dnia 9go Września z. r. uroczystie installowany.

b) Między Oficjalistami Król. Gimnazyum

żadna niezaszła odmiana.

Tylko się tu nadmienienia, iż reskryptem Prześw. Król. Prowinc. Rady Szkolnéy z dnia 15go Maja r. z. zalecono; aby JX. Senior Generalny i Kaznodzieja Dr. Cassius i pierwszy Kaznodzieja przy tutejszym kościele lutersko-ewangelickim JX. Polluge co miesiąc na przemian, Prezydium w Eforacie między sobą dzielili.

Przydłuższe nieco choroby dwóm Nauczycielom tutejszego Gimnazyum, mianowicie IP. Profess. Dr. Dütschke i JP. Nauczycielowi Woy-

1826, und letzterer zu Anfange dieses Jahres an ihrer eifrigen Pflichterfüllung einige Wochen hindurch sehr schmerzlich gehindert. Ihre Lehrstunden wurden von sämtlichen Lehrern, nach dem diesfälligen Entwurfe des Direktors, mit großer Bereitwilligkeit übernommen.

Unser gnädigster Kurator, der Herr Fürst Ordinat v. Sułkowski Durchlaucht, beförderte huldreichst, wie in den vorigen so auch in diesem Schuljahre, auf mannichfaltige Weise das Gedeihen unseres Lehrinstitutes.

Höchstderelbe belebte den Eifer der Lehrer und der Schüler durch seine ununterbrochen fortgesetzten wöchentlichen Schulbesuche und die beständige Gegenwart bei allen Prüfungen und sonstigen Feierlichkeiten, so wie bei den allgemeinen Schulversammlungen.

Durch die sorgfältigste Kenntnissnahme von allen Ergebnissen, in steter Beziehung auf den zu steigenden intellektuellen und moralischen Fortschritt der Anstalt, durch demgemäße öftere Aufmunterung, Belehrung, Zurechtweisung in und außer den gedachten Schulversammlungen, wirkte dieser erhabene Beschützer, Pfleger und Wohlthäter unseres Gymnasii mit sichtbarem Erfolge auf das Wohl unserer Jugend ein. Wir erkennen das immerdar mit tief gefühltem Danke an.

An Besuchen von Fremden wurde uns im Laufe des Schuljahres nur einer zu Theil:

Der Professor der philosophischen Rechts-

dzie bolesną w dopełnianiu swych obowiązków przez kilka tygodni były przeszkodą. Pierwszemu na początku półrocza zimowego, drugiemu na początku tego roku. Godziny ich chętnie wszyscy Nauczyciele według planu przez Dyrektora ułożonego, zastępowali.

Nasz najłaskawszy Kurator J. O. Xiążę Ordynat Sułkowski, raczył również w tym, jak w zeszłym roku szkolnym wszelkimi sposobami przyczynić się do wzrostu naszego Instytutu.

Jego Xiążęca Mość ożywiał gorliwość nauczycieli i uczniów swoim nieprzerwanym co tydzień odwiedzaniem Szkoły, ciągłą obecnością przy wszystkich egzaminach, uroczystościach szkolnych i powszechnych zgromadzeniach uczniów.

Troskliwém zasiąganiem wiadomości, o wszystkich wypadkach w celu zwiększenia postępu pod względem nauk i moralności w Instytucie, następnie częstém zachęcaniem, nauczaniem i na dobrą drogę naprowadzaniem młodzieży naszej, tak w samych powszechnych zgromadzeniach uczniów, jak i pomimo tychże, ten wspierały Opiekun i Dobroczyńca naszego Gimnazjum miał widoczny i skuteczny wpływ na dobro onegoż. Co z wdzięcznym uznaniem uczuciem.

W zeszłym roku z obcych osób tylko J. X. Kanonik Xawery Szaniawski Professor Nauk filozoficznych i Prawa przy Król. Polskim Uniwersytecie Warszawskim,

wissenschaften an der Königl. Polnischen Universität zu Warschau, Herr Kanonicus Dr. Kaverius v. Szaniawski, hatte im September v. J., auf seiner Durchreise, die Güte, die sämtlichen Klassen unserer Lehranstalt zu besuchen, und dem Unterrichte beizuwohnen.

przejeżdżając we Wrześniu r. z. raczył każdą klasę odwiedzić i lekcjom danym być przytomnym.

C. Statistische Uebersicht.

1) Die Anzahl der Schüler

im Anfange des verfloßenen Schuljahres, vom 22. April 1826, betrug	jetzt am Schlusse des Schuljahres, 31. März 1827, befinden sich
in Prima 22	 17
in Sekunda 34	 20
in Tertia 53	 48
in Quarta 82	 82
in Quinta 84	 86
in Sexta 92	 118

367. zusammen 371.

2) Im Laufe des mehrgedachten Schuljahres wurden 111 Schüler aufgenommen, von denen, — was ich hier ausdrücklich zu bemerken mich veranlaßt fühlte — eine nicht unbeträchtliche Anzahl für die Gymnasien, nicht blos in den unteren, sondern auch in den mittleren Klassen, recht gründlich in der Königl. Kreis-Schule zu Fraustadt und in den höheren Bürgerschulen zu Bojanowo und Rawicz vorbereitet waren. 72 Schüler verließen die Anstalt in diesem Schuljahre.

Vorige Michaelis gingen von diesen letzteren drei Jünglinge aus Ober-Prima zur Universität ab, nämlich

1) Karl August Brühl, aus Lissa, nach Göttingen, um dort die Philologie,

C. Rys statystyczny Szkoły.

1) Liczba uczniów wynosiła.

na początku roku szkolnego 20go Kwietnia 1826go r.	na Końcu roku szkolnego 31go Marca 1827go r.
w Klasie Iszély 22	 17
— Hgiély 38	 20
— Hlciély 55	 48
— IVtély 82	 82
— Vtély 84	 86
— VI tély 86	 118
razem 367	 371

2) Wciągn wspomnionego roku szkolnego przyjęto 111 uczniów, między którymi znaczna liczba nie tylko w niższych, ale i w średnich klassach, w król. Szkole Wydziałowéy Wschowskiéy i w wyższéy Mieyskiéy Szkole w Bojanowie i Rawiczu gruntownie do Gimnazyów przysposobiona była co tu wyzacz potrzeba; a 72ch wyszło r. t. z Instytutu.

Z tych na przeszły Sty. Michał trzech młodzieńców.

1) Karol August Brühl z Leszna przykłada się do filologii na Uniwersytecie w Gettýndze.

- 2) Johann Karl Bernhard Thielemann aus Lissa, nach Breslau, um daselbst die Rechte,
- 3) Gustav Alexander Joseph Guido Witte, aus Posen, auch nach Breslau, um ebenfalls die Rechte zu studiren.

In der, am 20sten und 21sten September v. J. mit ihnen abgehaltenen Prüfung, unter Leitung des Königl. Kommissarii, Hrn. Konsistorial-Rathes Dr. Jacob, erhielten die beiden ersteren Abiturienten das Zeugniß No. II. mit Auszeichnung, und der letztere das Zeugniß der Reife No. II.

Bei der öffentlichen Prüfung Ostern 1826 war jedem ein Prämium zuerkannt worden, und zwar:

- 1) dem Brühl die Metrit der Hebräer, von Bellermann,
- 2) dem Thielemann der Lexilogus, von Buttmann,
- 3) dem Witte die Aesthetischen Versuche, von Wiltb. v. Humboldt.

Es wird hierbei, in Gemäßheit einer diesfälligen Verfügung, erwähnt, daß Karl Aug. Brühl in der oben erwähnten Maturitäts-Prüfung auch eine recht genügende Kenntniß in der Hebräischen Sprache bewährte.

Am 10ten October v. J. wurden die gedachten drei Jünglinge, nach beendigter Privat-Klassen-Prüfung, in Gegenwart Seiner Durchlaucht des Herrn Fürsten Ordynaten v. Sułkowski, der beiden Königl. Prüfungs-Kommissarien, Herrn Ober-Predigers Polluge und Herrn Friedens-Richters Willmann, des Herrn Staats-Referendarius v. Morawski, und den übrigen Herren Mitgliedern des Ephorats

- 2) Jan Karol Bernard Thielemann z Leszna i

- 3) Gustaw Alexander Józef Gwidon Witte z Poznania słuchają Prawa w Uniwersytecie Wrocławskim.

Z tych po odbytych z niemi examinie dnia 20go i 21go Września r. z. pod okiem Król. Komissarza Konsystorskiego i Szkolnego Radczy Wielm. Dra. Jacoba i w przytomności Jego Xiążęcey Mości Kuratora i wszystkich członków komisyi examinacyjney, pierwsi dwaj otrzymali zaświadczenie Nr. II. z odznaczeniem, a ostatni Nr. II.

Przy publicznym examinie na Wielkanoc 1826 ci młodzieńcy nagrody otrzymali, jako to:

- 1) Brühl, o miarach wierszy hebrajskich przez Bellermana.
- 2) Thielemann Lexilog Buttmanna,
- 3) Witte Proby estetyczne Wilhelma Humboldta,

Stosownie do przepisów nadmienia się oraz, że w examinie wspomnianych Abituryentów, stanowi nauczycielskiemu poświęcający się Karol August Brühl między innemi dostateczną znajomość języka hebrajskiego udowodnił.

Dnia 10go Pazdziernika z. r. tych trzech wspomnianych młodzieńców, po ukończonym examinie półrocznym, w przytomności J. O. Xiążęcia Ordynata Sułkowskiego, dwóch Król. Komissarzów Polluge i Sędziego Pokoju Willmana, Referendarza Stanu IWgo Morawskiego i innych członków Eforatu tego Gimnazjum, oraz w przyto-

des Gymnasii, so wie im Beisehn der gesammten Schulsjugend, durch den Direktor feierlich entlassen, nachdem zuvor der zc. Brühl in einer selbstverfaßten Rede von der Anstalt Abschied genommen, und der Ober-Primaner Reinmann den Abgehenden Glück gewünscht hatte,

Die übrigen 69 Schüler gingen theils zu Michaelis v. J. zu andern Lehranstalten, theils und besonders zu bürgerlichen Gewerben im Laufe dieses Jahres ab.

Zwei rechte hoffnungsvolle, fleißige und wohlgeformte Zöglinge verlor die Anstalt durch den Tod:

- 1) Herrmann Blottner, Mitglied von Groß-Quarta, welcher am 8ten Mai 1826 am Nervenfieber im Hause seiner Aeltern zu Fraustadt in einem Alter von 16 Jahren starb.
- 2) Friedrich Wilh. Hasenau, Mitglied von Prima, wurde in dem Alter von 19½ Jahren, am 15ten Mai 1826, durch ein heftiges Nervenfieber hingerafft.

Am 18ten Mai ward letzterer, unter Begleitung sämmtlicher Lehrer und Schüler des Gymnasii, feierlich beerdigt. Der Direktor sprach an seinem Grabe einige Worte zu der versammelten Schulsjugend.

Den gesammten Lehrapparat des Königl. Gymnasii betreffend, so hat derselbe im verflossenen Jahre wiederum in mehreren Zweigen eine bedeutende Vermehrung erhalten.

Zuvörderst ist der, bereits im vorsährigen Programme (S. 62 u. 63) erwähnte voll-

ständigkeit sämtlicher Schüler, der Direktor feierlich entlassen, nachdem zuvor der zc. Brühl in einer selbstverfaßten Rede von der Anstalt Abschied genommen, und der Ober-Primaner Reinmann den Abgehenden Glück gewünscht hatte,

Reszta 69 uczniów odeszli na Sty. Michał r. z. po części do innych Instytutów, a po największej części, w ciągu tego roku, do innego powołania.

Dwóch obyczajnych, pilnych i dobrych nadziei uczniów utracił Instytut przez śmierć:

- 1) Herm. Blottnera z klasy IVtęy oddziału 2go, który w dniu 8mym Maja 1826 zapadłszy na nerwową febrę w domu rodzicielskim we Wschowie, w 16tym roku wieku swego z tym się pożegnał światem.
- 2) Fryderyk Wilhelm Hasenau, członek klasy Iszëy, w 20tym roku życia dnia 15go Maja 1826 r. umarł z gorączkcy nerwowęy febry.

Dnia 18go Maja był ostatni pochowany, na którego pogrzebie wszyscy nauczyciele i uczniowie Gimnazjum się znajdowali, a Dyrektor nad grobem do zgromadzonych uczniów miał stosowną mowę.

Co się tyczy całego naukowego apparatu, ten znowu w roku zeszłym w kilku oddziałach znacznie pomnożony został.

Nayprzod w programmie przeszłorocznym zobacz str. 62 i 63 wspomniony

ständige physikalisch-mathematische Apparat, der Seitens des Hohen Ministerii der Geistlichen-, Unterrichts- und Medicinal-Angelegenheiten huldreichst bewilligt war, durch die Mechaniker Gebrüder Müller in Berlin dem Gymnasium übermacht worden, für welchen, durch die Huld des Fürstlichen Herrn Kurators, ein geräumiger Saal auf dem hiesigen Schlosse hergegeben worden ist, da es in dem beschränkten Lokale des Gymnasial-Gebäudes durchaus an Platz zur Aufstellung und Benutzung des gedachten Apparats fehle.

Die Bibliothek erhielt auch in diesem Jahre einen ansehnlichen Zuwachs, theils durch den Ankauf aus dem Gymnasial-Fonds, theils durch Geschenke Seitens des Hohen Ministerii des Kultus und des Königl. Provinzial-Schul-Kollegii, theils durch den Durchlauchtigsten Herrn Kurator, und andere Gönner und Freunde unseres Lehr-Instituts, namentlich durch

- 1) den Herrn Gen.-Senior D. Cassius,
- 2) den Direktor emerit. Herrn Prof. und Consenior Cassius,
- 3) den Justiz-Direktor des Fürstenthums-Gerichtes zu Krotoschin, Herrn Rosenkranz,
- 4) den Wohlwollenen Magistrat hiesiger Stadt,
- 5) den Prof. des Königl. Gymnasii Hrn. Cassius,
- 6) die Herren Buchhändler Gebrüder Günter, hier und zu Glogau,
- 7) den hiesigen Bibliothekar Herrn Löwenthal,

welche beide letztere (unter 6 und 7) auch

fizyczno-matematyczny aparat, który Dostoyne Ministerstwo Obrządków Religijnych, Wychowania publicznego i Spraw Lekarskich raczyło łaskawie Instytutowi przeznaczyć, Mechanicy bracia Müller w Berlinie już przystali, dla którego Jego Xiążęca Mość Kurator obszerną salą w tuteyszym zamku dać raczył, gdyż lokal gimnazjalny szczupły nie dozwalał go ani ustawić, a tym mniej używać.

Biblioteka gimnazjalna także i w tym roku znacznie się powiększyła, częścią przez zakupienie ksiąg z funduszu gimnazjalnego, częścią przez darowizny ze strony Dostoynego Ministerstwa Obrządków Religijnych i Król. Prowincyalnéy Rady Szkolnéy, Jego Xiążęcey Mości Kuratora, i innych przyjaciół naszego Instytutu, mianowicie przez

- 1) Wielm. Xdza Seniora Jeneralnego Dra. Cassius,
- 2) Wielm. Dyrektora emeryta Profesora i Konseniora Xdza Cassius,
- 3) Dyrektora Sprawiedliwości Sądu Xięstwa Krotoszyńskiego Wgo Rosenkranz,
- 4) Magistrat tuteyszego Miasta,
- 5) Professora tuteyszego Król. Gimnazjum Wgo Cassius,
- 6) Księgarzy tuteyszych i Glogowie Braci PP. Günter,
- 7) Księgarza tuteyszego P. Loewenthal,

a ostatni dway pod Nrm. 6. i 7. także bi-

die Gymnasial-Lesebibliothek durch mehrere recht nützliche Jugendschriften vermehrt haben.

Der Prediger der evangel. Unitäts-Gemeinde zu Wasche, Herr Wunster, und der Lehrer der Französischen Sprache und Literatur, Herr Steck, bereicherten unser Naturalien-Kabinet durch Mineralien und antiquarische Merkwürdigkeiten.

Für alle diese Geschenke sage ich den edelmüthigen Gebern den ehrerbietigsten und aufrichtigsten Dank.

Zum gehörigen Ordnen und sichern Aufbewahren der Bücher des Königl. Gymnasii wurden, mit Genehmigung des Königl. Provinzial-Schul-Kollegii drei sehr geräumige Bibliothek-Schränke aus dem Gymnasial-Fonds angeschafft.

Der im Jahre 1824 errichtete Freirisch für 20 und mehrere ganz unbemittelte Schüler, hat mit dem 1sten April v. J. leider aufhören müssen, indem bei den ungünstigen Zeitumständen, besonders von den Herren Buchbesitzern der Umgegend die monatlichen Beiträge, welche fast 2 Jahre hindurch regelmäßig erfolgt waren, nicht mehr zur Unterhaltung jenes Institutes gewährt werden konnten.

Noch ist bei dieser statistischen Uebersicht zu erwähnen, daß im Juni v. J. eine Bade-Anstalt für die Gymnasial-Jugend errichtet wurde, welche gegen 140 Rtl. kostete, wozu die Schüler die Summe von 110 Rtl. aufbrachten, und das Fehlende von unserm Durchlauchtigsten Herrn Kurator gewährt wurde.

bliothekę gimnazjalną kilkoma dziełami dla młodzieży pisanými z bogacili.

Kaznodzieia ewangelicki gminy Je-noty w Weszkowie JMC Xiądz Wunster i Nauczyciel języka francuzkiego i literatury I. P. Steck z bogacili nasz gabinet naturalny rzeczami kopalnemi i starożytnemi osobliwościami.

Za wszystkie te podarunki składam wszystkim dobroczyńcom naszego Gimnazjum szczére i czule podziękowanie.

Do uporządkowania i bezpiecznego zachowania ksiąg gimnazjalnych, za poprzedniczym dozwoleńiem Przes. Król. Rady Szkolney, sprawiono z funduszu Gimnazjum, trzy wielkie szafy do biblioteki.

W roku 1824 dla 20tu przeszło ubogich uczniów urządzone stoły bezpłatne ustać nieszczęściem musiały; bo dla okoliczności niesprzyjających, szczególnie dziedzice i posiadacze dóbr w tych okolicach, składek miesięcznych, które przez dwa prawie roki, regularnie na utrzymanie tego Institutu wchodziły, opłacać nie mogli.

Przy końcu statystycznego Rysu, wspomnieć jeszcze muszę, że w miesiącu Czerwcu r. z. urządzono kąpiele dla wszystkiego młodzieży gimnazjalnej, której koszt blisko 140tal. wynosiły, na które uczniowie 110tal. złożyli, a resztę Jego Xiążęca Mość Kurator dołożył.

Diese Ostern verlassen drei Jünglinge aus Ober-Prima das Gymnasium, um die Universität zu beziehen, nämlich:

- 1) Robert Adolph Konrad Reinmann, aus Fraustadt, um die Rechte zu Breslau,
- 2) Moriz David Bernhardt, aus Eissa, um daselbst Medizin, und
- 3) Herrmann Theodor Nolte, aus Salzgitter bei Braunschweig, um die Rechte ebendaselbst zu studiren.

Alle drei erhielten in der am 27sten und 28sten März d. J. mit ihnen veranstalteten Prüfung, welche, wie im vorigen Jahre, der Königl. Kommissarius Herr Konfistorial-Rath Dr. Jacob leitete, und an der auch wiederum der Fürst Ordinarius von Sulkowski Durchlaucht an beiden Tagen Theil zu nehmen geruhete, das Zeugniß der Reife No. II. und zwar Reinmann mit Auszeichnung im Deutschen und Polnischen, Bernhardt mit Auszeichnung in der Mathematik, und Nolte mit Auszeichnung im Französischen.

Den gedachten drei Jünglingen ist ein Prämium zuerkannt worden, welches ihnen bei der öffentlichen Prüfung wird eingehändigt werden,

- 1) dem r. Reinmann, Suetonius, von Bremi,
- 2) dem r. Bernhardt, Geschichte der Deutschen Literatur, von Heinsius,
- 3) dem r. Nolte, Sophoclis Ajax, ex Edit. Lobeck.

Na tę Wielkanoc trzëj uczniowie z wyzszego Oddziału Klasy Iszëy opuszczają Gimnazyum, udając się na Uniwersytet, mianowicie:

- 1) Robert Adolf Konrad Reinmann ze Wschowy w zamiarze słuchania Prawa w Wrocławiu.
- 2) Maurycy Dawid Bernhardt z Leszna w zamiarze poświęcenia się nauce lekarskéj tamż.
- 3) Herrmann Teodor Nolte z Salzgitter pod Brunświkiem, także na Naukę Prawa do Wrocławia.

Wszyscy trzëj po odbytych egzaminach dnia 27go i 28go Marca b. r., którym równie, jak w roku zeszłym, Król. Komissarz Radzëa Konsystorski Wzny Dr. Jakób zarządzał, i przy któtych J. O. Xiążę Ordynat Sulkowski znova znaydował się raczyt, otrzymali zaświadczenia z numerem II. z odznaczeniem się, a mianowicie Reinmann w językach polskim i niemieckim, Bernhardt w matematyce, a Nolte w ięzyku franuzkim, któty to wyrok Król. Komissarz im oświadczył, z przemową mającą za przedmiot zachęcenie do wytrwania w tak chwalebny pilności i dobrych obyczajach na Uniwersytecie.

Tym trzem młodzieńcom przeznaczone zostały nagrody, które im przy publicznym popisie wręczone będą.

- 1) Reimanowi Swetonius wydania Bremiego.
- 2) Bernhardtowi Historya literatury niemieckiej przez Heinsiusza.
- 3) Noltemu Ajax Sofoklesa wydania Lobek.

D. Ueber die zu veranstaltende öffentliche Prüfung, die Austheilung der Censuren, den Anfang des neuen Lehrkursus u. s. w.

Die öffentliche Prüfung der sammtlichen Klassen des Gymnasii wird, unter Leitung des Königl. Kommissarius, Herrn Konsistorialrathes Dr. Jacob, in folgender Ordnung gehalten werden:

Donnerstag den 26ten April.

V o r m i t t a g.

Sexta.

Lat. Lehrer Ciechański . . .	9 - 9½
Einige Recitationen.	
Deutsch, Lehrer Woyde . . .	9½ - 10
Einige Recitationen.	
Geographie, Lehrer Fleischer . . .	10 - 10½

Quinta.

Lat. Lehrer Ciechański . . .	10½ - 11
Recitationen.	
Polnisch, Lehrer Popliński . . .	11 - 11½
Recitationen.	
Rechnen, Lehrer Ciechański . . .	11½ - 12

N a c h m i t t a g.

Geographie, Lehrer Fleischer . . .	2 - 2½

Quarta.

Lat. Lehrer Popliński . . .	2½ - 3
Griechisch, Prof. Dr. Dütschke . . .	3 - 3½
Mathematik, Prof. v. Putzatycki . . .	3½ - 4
Französisch, Lehrer Steck . . .	4 - 4½
Recitationen.	
Geschichte, Dr. Dütschke . . .	4½ - 5
Polnische und Deutsche Recitationen.	

Freitag den 27ten April.

V o r m i t t a g.

Tertia.

Lat. Oberlehrer Matern . . .	9 - 9½
Declamationen.	
Mathematik, Prof. v. Putzatycki . . .	9½ - 10

D. O publicznym popisie rozpoczęciu nowego Kursu nauk i. t. d.

Popis publiczny wszystkich klass Gymnazym. w następującym porządku pod przewodnictwem Król. Komissarza Radzcy Konsystorskiego Wielmożnego Dra. Jakob, odbywać się będzie.

w Czwartek dnia 26^{go} Kwietnia.

Przed południem

Klasa VI^{ta}

Lat. Nauczyciel Ciechański . . .	9 - 9½
Recytacye.	
Niemiecki język, Nauczyciel Woyde . . .	9½ - 10
Recytacye.	
Geografia, Nauczyciel Fleischer . . .	10 - 10½

Klasa V^{ta}.

Lat. Nauczyciel Ciechański . . .	10½ - 11
Recytacye.	
Polski język, Nauczyciel Popliński . . .	11 - 11½
Recytacye.	
Rachunki, Nauczyciel Ciechański . . .	11½ - 12

P o p o ł u d n i u.

Geografia, Nauczyciel Fleischer . . .	2 - 2½

Klasa IV^{ta}.

Lat. Nauczyciel Popliński . . .	2½ - 3
Język grecki, Prof. Dr. Dütschke . . .	3 - 3½
Matematyka, Prof. Putzatycki . . .	3½ - 4
Język francuzki, Nauczyciel Steck . . .	4 - 4½
Recytacye.	
Historia, Dr. Dütschke . . .	4½ - 5
Polskie i niemieckie recytacye.	

w Piątek dnia 27^{go} Kwietnia.

Przed południem.

Klasa III^{cia}.

Lat. Nauczyciel wyż. Matern . . .	9 - 9½
Deklamacye.	
Matematyka, Prof. Putzatycki . . .	9½ - 10

Griechisch, Oberlehrer Matern	10 - 10½	Język grecki, Nauczyciel wyż. Matern	10 - 10½
Deklamationen.		Deklamacye.	
Polnisch, Lehrer Popliński	10½ - 11	Język polski, Nauczyciel Popliński	10½ - 11
Deklamationen.		Deklamacye.	
Geschichte, Oberlehrer Matern	11 - 11½	Historia, Nauczyciel wyż. Matern	11 - 11½

Secunda.

Klassa IIga.

Latéinisch, Prof. Cassius	11½ - 12	Łacina, Prof. Cassius	11½ - 12
Deklamationen.		Deklamacye.	

N a c h m i t t a g .

P o p o ł u d n i u .

Polnisch, Lehrer Popliński	2 - 2½	Język polski, Nauczyciel Popliński	2 - 2½
Deklamationen.		Deklamacye.	
Griechisch, Prof. Cassius	2½ - 3	Język grecki, Prof. Cassius	2½ - 3
Deutsch, Prof. Dr. Dütschke	3 - 3½	- - - niemiecki, Prof. Dr. Dütschke	3 - 3½
Deklamationen.		Deklamacye.	
Mathematik, Prof. v. Putyatyski	3½ - 4	Matematyka, Prof. Putyatyski	3½ - 4
Hebräisch, Oberlehrer Matern	4 - 4½	Język hebrajski, Naucz. wyż. Matern	4 - 4½
Französisch, Lehrer Steck	4½ - 5	- - - francuzki, Nauczyciel Steck	4½ - 4
Deklamationen.		Deklamacye.	
Geschichte, Oberlehrer Matern	5 - 5½	Historia, Nauczyciel wyż. Matern	4 - 4½

Sonnabend den 28ten April.

w Sobotę dnia 28^{go} Kwietnia.

V o r m i t t a g .

P r z e d p o ł u d n i e m .

Prima.

Klassa Isha.

Mathematik, Prof. v. Putyatyski	9 - 9½	Matematyka, Prof. Putyatyski	9 - 9½
Latéinisch, Prof. Cassius	9½ - 10	Łacina, Prof. Cassius	9½ - 10
Französisch, Lehrer Steck	10 - 10½	Język francuzki, Nauczyciel Steck	10 - 10½
Griechisch, der Direktor	10½ - 11	- - - grecki, Dyrektor	10½ - 11
Polnisch, Lehrer Popliński	11 - 11½	- - - polski, Nauczyciel Popliński	11 - 11½
Physik, Prof. v. Putyatyski	11½ - 12	Fizyka, Prof. Putyatyski	11½ - 12

Die speciellen Gegenstände, über welche geprüft werden soll, bestimmt der Königl. Prüfungs-Kommissarius.

Am Schlusse der Prüfung jeder Klasse werden die schriftlichen Arbeiten der Schüler, ihre Zeichnungen, Landcharten und calligraphischen Proben schriftlich vorgelegt.

Szczegóły przedmiotu, z którego examiu się od bywać będzie, wybiera Król. Komissarz do examinu wyznaczony.

Przy końcu examinu każdy klasy, będą pokazane, roboty na piśmie uczniów, ich rysunki, mappy i proby Kalligrafii.

N a c h m i t t a g .

P o p o ł u d n i u .

R e d e - A k t u s .

M o w y .

Bei der zu veranstaltenden Redeübung werden folgende Jünglinge auftreten und kurze Reden halten, die ihre eigene Arbeit sind:

Z mowami własnéy pracy wystapia.

1. Der Ober-Primaner Moris David Bernhardt aus Lissa sucht die Frage zu beantworten: Welchen Einfluss hatten die Gladiatoren-Spiele auf die Sitten und den Charakter der Römer? (Latein.)
2. Der Ober-Primaner Hermann Nolte aus Salzgitter im Königreich Hannover: Warum sind die Wissenschaften und Künste in Frankreich mit mehr Erfolg, als in den übrigen Ländern Europas bearbeitet worden? (Französisch.)
1. Z wyższego oddziału klasy 1szej Maurycy Dawid Bernhard z Leszna: będzie mówił o wpływie igrzysk zapasników na charakter i obyczaje Rzymian. (Po łacinnie.)
2. Z wyższego Oddziału klasy 1szej Herrmann Nolte z Salzgitter w Królestwie Hanowerskiem: Dla czego Kunszt i Nauki więcéj się wznosiły we Francyei, iak w innych kraiach Europy? (Po francuzku.)

3. Der Unter-Primaner Dionysius Drozeński aus Sandberg, spricht über die Harmonie der Polnischen Sprache. (Polnisch.)

4. Der Unter-Primaner Rudolph Contentius aus Graustadt, beweist, daß der Atheniensische Staat in vieler Rücksicht unsere Bewunderung verdient. (Griechisch.)

Poetische Versuche im Deutschen werden vortragen:

Der Unter-Primaner Carl Czarniecki aus Graustadt: „die Ankunft des Frühlings“ in alexandrischem Versmaasse,

Der Ober-Sekundaner Eduard Anders aus Eilau in Schlesien: „der Argonautenzug“ in Hexametern.

Der Ober-Primaner Robert Reinmann aus Graustadt; erörtert zuvörderst die Frage: „Welche Umstände vereinigten sich, den Minnegesang unter den Schwäbischen Kaisern zu wecken?“ und nimmt dann für sich und seine mitabgehenden Mitschüler öffentlich von der Anstalt Abschied. (Deutsch.)

Ferdinand Braun aus Bojanowo, schildert das goldene Zeitalter, nach den Vorstellungen der alten Welt, und wünscht den Abgehenden Glück. (Ebenfalls Deutsch.)

Hierauf: Austheilung der Prämien, Bekanntmachung der Belobungen und der Promotionen; feierliche Entlassung der Abiturienten durch den Direktor in einer Deutschen Rede.

Zum Beschlusse: Gesang, mit Instrumental-Begleitung.

Die Austheilung der halbjährigen Censuren ist bereits vor dem Anfange der Oster-Serien, am 7. April c., in Gegenwart des Herrn Kurators, Herrn Fürsten Ordinaten von Sulikowski, Durchlaucht, und mehrerer Herren Mitglieder des Exhorats, durch Vorlesung Seitens der resp. Klassen-Ordinarien erfolgt. Das Resultat war, daß:

184 Schüler eine sehr gute

107 — eine ziemlich gute

80 — eine im Ganzen nicht

371 vortheilhafte

Censur erhielten.

3. Z. mizszej Klasy Iszedy Dyoutyzy Drozeński z Piarków: będzie mówił o harmonii języka polskiego. (Po polsku.)

4. Rudolf Contentius ze Wschowy: będzie dowodził, że Atenzycowicze z wielu miar są godnymi na szego podziwienią. (po grecku.)

Własne próby poetyckie w języku niemieckim deklamować będą:

Z drugiego oddziału Klasy Iszedy Karol Czarniecki ze Wschowy: „Nastanie wiosny“ w miarach alcejskich.

Z Igo oddziału Klasy Igiędy Eduard Anders z Eilau w Śląsku: „Wyprawa Argonautów“ w hexametrach.

Z Igo oddziału Klasy Iszedy Robert Reinmann ze Wschowy: wyłoży jakie okolicznosci pod panowaniem Cesarzów Szwabskich były przyczyną powstania spiewów zwanych Minnegesang? a następnie swoim i odchodzącym spółucznióm imieniem pożegna Instytut. (Po niemiecku.)

Ferdynand Braun z Bojanowe: wystawi wiak złoty według wyobrażenia dawnego świata, i będzie życzył odchodzącym dobrego powodzenia. (Także po niemiecku.)

Potem rozdanie nagród, pochwały, promocyje i uroczyste pożegnanie Abiturjentów mową niemiecką Dyrektora.

Zakończy: Spiewanie z orkiestrą.

Półroczne Cenzury przed zaczęciem się Świąt Wielkanocnych, dnia 7go Kwietnia b. r. w przytomności J. O. Xiecia Ordynata Sulikowskiego, Kuratora, i wielu członków Eforatu, po poprzedniczym ich przeczytaniu przez Ordynaryuszów Klasy, zostały ucznióm wręczone. Których wypadek był następujący, że

184 uczniów bardzo dobre

107 — dość dobre

80 — wogóle nie dobre.

371

otrzy mali cenzury.

Der Lehrkursus des neuen Schuljahres wird gleich nach der abgehaltenen Prüfung, am 30. April c., auf die nämliche Weise wie im vorigen Jahre (S. B. Kurze Chronik sc. zu Anfange, Seite 32) eröffnet werden.

Zur Prüfung und Annahme neuer Schüler sind der 23. 24. 25. und 29. April bestimmt.

Issa, am 31. März 1827.

Stöphasius,

Direktor.

Kurs nauk nowego roku szkolnego rozpocznie się zaraz po examinie dnia 30go Kwietnia.

Do examinu i wpisw nowo przybywajacych, wyznaczają się dnie 23. 24. 25. i 29. Kwietnia.

W Lesznie dnia 31go Marce 1827 r.

Stephazyusz,

Dyrektor.

